

Юсиф Халилов

СЛОВАРЬ
ТАГИРДЖАЛЬСКОГО ГОВОРА
КУБИНСКОГО НАРЕЧИЯ
ЛЕЗГИНСКОГО ЯЗЫКА

А

АБА́Й *диал.* **абайхь**.

АБУ́ГАДА *рах.* *рахш.* жегьил гада.

АВ² *диал.* эхь, ун.

АВА́ГЪРУН *рах.* авагъарун.

АВА́ДРУН *рах.* авадарун.

АВА́Ш *диал.* авач.

АВУ́Ч *рах.* гъич (са) затІни.

АГА́ГЪУН (-из, -на, агагъ) *гл.* кІватІун (магъсул); **ичер агагъун** *ичер* кІватІун.

АГА́КЪРУН *рах.* агакъарун.

АГЪВА́Н -ди, -да, -гз. *акт.* -ри тІвалуникай цІай гана расай ири гьалкъа (цІуну виКІинихъ акалун патал).

АГЪВА́Р -ди, -да, -гз. *акт.* -ри *диал.* гам храдай **тарар**.

АГЪУ́М *диал.* кІеви; **агъум хъун** кІеви хъун.

АГЪУ́Н¹ (-ваз, -вана, -угъ) *диал.* юзун.

АГЪА́Н *межд.* агъа.

АЙГЪА́НАТ (-ди, -да, -ар) *диал.* ягъанат, рахшанд; 2. *пер.* зарафат.

АКАДАРУН [аккадарун] -из, -на, -а (*мес.* тарсар аккадарун-тарсар ахъаюн, тарсуниз тефин; кІвалах аккадарун- кІвалахдал тефин).

АКА́Л *диал.* гьакал.

АКА́Ч -ди, -да, -гз. акт. -ри *суц.* дагъдин лиф.

АКА́ЮН [аккаюн] (-йиз, -йна, акай/акая) *диал.* эКІягъун.

АКЪА́ХУН² *диал. кил.* акъахун².

АКЪА́ЮН (-йиз, -йна, -я) 1. вече ре какайрай цицибар акъудун; 2. семечкайрин, шумягърин ва мсб. къене авай цил (хвех) акъудун.

АЛА́ТУН (-из, -на, алатI/-а) 1. як кIарабдилай алудун; 2. юкь алатIун.

АЛИ́ЧА *диал.* алуча.

АЛУ́С (-ди, -да, -ар) къалин векъ (*янвай векъин чкадал эхкъечIнавай*).

АЛУ́Х² -ди, -да, -гз. акт. -ри гъал алчукдай чарх (катушка).

АМА́РАТ -ди, -да, -гз. акт. -ри хазина.

АМА́Ш *диал.* амач.

АНБА́Р, АМБА́Р (-ди, -да, -ар) *диал.* гъамбар.

АНЗУ́Р *диал.* агъзур.

АНЗУ́РРА *диал.* агъзурра.

АМБИ́Л амбил (*туьрездик кутунвай яцарин сад лагъай жуьт*).

АМГА, АНГА *диал.* гъамга.

АНГУ́ЛА *диал.* гъангула.

АРА́ГЪАЧ 1. чIехи, ири, еке; **арагъач хъун** чIехи хъун, еке хъун; 2. *рах.* фад жадай, фад арадиз къведай.

АРГЪУ́Р *диал.* айгъур.

АРУ́М-АРУ́М *нареч.* 1. гагъ-гагъ, арабир; 2. фад-фад, ара-ара.

АСКА́Н *диал.* аскIан.

АСКА́НВАЛ *диал.* аскIанвал.

АСТА́М (-ди, -да, -ар) *диал.* къадгъараг (къадгъундай алат).

АСТА́Р *диал.* астIар.

АТГЪУ́НУН (-из, -на, атгъун/-а) *диал.* эвягъун (*чIарар*).

АТИ́МРУН *диал.* атIумарун.

АХВА́Р² (-ди, -да, -ар) туьнбуьгъ, меземмет; **ахвар авун** *бах ахварун².*

АХВА́Р³ (-ди, -да, -ар) куьтендин накъв элкъуьрдай пай.

АХВА́Р⁴: ахвар гун хци авун; къилав гун.

АХВА́РУН¹ (-из, -на, -а) *диал.* ксун.

АХВА́РУН² (-из, -на, -а) 1. туьнбуьгъ авун, меземмет авун; 2. *пер.* жаза гун, гатун.

АХВА́Ш *диал.* ахвайш.

АЦАКЪУ́Н *диал.* ацукъун.

АЦАТУ́Н (-из, -на, ацатI/-а) карандашдалди, къелемдалди ва мс. куьналди кхъенвай затIунин винелай цIарар чIугун, цIар-цIар авун, кIелиз тежер гъалдиз гъун; цIархар авун, цIарх-цIарх авун.

АЦА́ЮН (-йиз, -йна, ацай/-я): **уф ацаюн** 1. зуьрне, кларнет, балабан ва маса нефесдин музыкадин алатар ягъун патал хъуьквер дакIурна уф гун; 2. уф гана къенез гъава ацIурун (мес. целциз).

АЧАГЪА́Н -ди, -да, гз. акт. -ри гъелцин (алеррин) къамар цIунувдик акалун патал са къилихъ тIур галай яргъи тIвал.

АЯР *диал. нер.*

АЯР хъун *диал. нер хъун.*

АЯРВАЛ *диал. нервал.*

Б

БА *рах. буба.*

БАДАХ *диал. барцлак.*

БАДБАД *бах балбал.*

БАЛБАЛ -ди, -да, *гз. акт. -ри зоол.* уърдег.

БАЛДҮРГЪАН (-ди, -да, -ар) *бот. балдурар, кураб.*

БАЪЛИ, ПАЪЛИ *диал. пинни.*

БАМБҮЧІ: **бамбүчї хъун** къувунун, хкаж хъун, дакӀун (*мес. хъуѳуьз* живер цӀрана яд чӀугуникди (кужумунукди) чил).

БАРЗҮКІ (-ди, -да, -ар) 1. луьле куьруь яракъ; 2. *пер.* буйдиз гъвечӀи итим.

БАРКА (-ди, -да, -яр) 1. тебрик; 2. алхиш, тариф; **барка авун** тебрик авун; алхиш авун, тарифун.

БАРКЪВАЦ еке жендек алай, алакӀун авачир, гъилияй кар текъвер (*кас*).

БАРМАГЪ (-ди, -да, -ар) *диал. уймах.*

БАСАКІ 1. къуьруь, хци тушир (*алат*); 2. *пер.* фагъумсуз, къанмаз.

БАСКІҮМ² (-ди, -да, -ар) *диал. мукал (сас квай).*

БАТИ, ПАТИ *диал. кил. балбал.*

БАТІЛАМ (*фарс. беднам*); 1. тӀвар къацӀанвай, русвагъ (беябур) хъанвай; 2. *пер.* уьзуькъара, хажалатлу.

БАЦ, БАЦА (-ди, -да, -ар/-яр) гъил (*бицӀи аялдин*).

БАЦІАР (-и, -а) *гз. мед. цегъер, пӀацӀар; бацӀар ягъун* цегъер ягъун.

БИБІ (-ди, -да, -яр) дама, руш (*къумарин чарарал*); **керпичрин биби** керпичрин дама.

БИБИ (-ди, -да, -яр) *диал. уьндуьшка; лушка (нугъ).*

БИБИГЪ *диал. шякк едилмиш йазы (дашын цзариндя).*

БИБИС (-ди, -да, -ар) *бах бис.*

БИДЖІТ *диал. бажит; биджит хъун диал. бажит хъун.*

БИЖЕКІ -ди, -да, *гз. акт. -ри* рухудай вахт (яш) тахъанамаз ханвай дуйгве.

БИЗМЕ *диал. буьзме.*

БИКЪЙ *куьгън. язух, ажуз, фагъир.*

БИЛІТ *рах. билет.*

БИЛ-КИАС *диал. аялрин къугъун (чукӀулдал къугъвадай).*

БИРБИЧІ (-ди, -да, -ар) *бот. мурдарча.*

БИРХ *диал. налог, харжи.*

БИЧ *диал. зар.* **фяле.**

БИШ *аял. рах.* **як.**

БИШМЕ *рах.* **бушьме.**

БУБЎТИ *диал.* кар алакъ тийир, маймах.

БУГЪНАР: **бугънар авун** *диал.* кичІ кутун, куьчІурарун (*симин пагъливандихъ галай квасади*); * **бугънариз тун (гун)** квасадииз пул гана алхишар лугъуз тун.

БУГЪНАРУН *кил.* **бугънар (бугънар авун).**

БУКІА (-ди, -да, -яр) *диал.* кІепІербан.

БУЛУША *рах.* **блущка.**

БУНКЪАЙ *диал.* 1. рахан тийир, къван хътин; 2. гъавурда гъат тийир, куьт (инсан).

БУФ *аял. рах.* **фу.**

БУФА *рах.* **бафа.**

БУФТА *рах.* **бафта.**

БУЦ *диал.* куьк, яцІу (*кас*).

БУЧКА (-ди, -да, -яр) бочка.

БУЪГЪ *межд.* садаз куьчІурарун патал акъуддай ван; **буьгъ авун** “буьгъ” лагъана садаз куьчІурарун.

БЪЪЪ 1. *аял. рах.* **хеб**; 2. *пер.* хеб хътин, сиве мез авачир, секин, муьтІуьгъ (инсан).

В

ВАГЪАМ *диал.* акъалтІай къуру, гзаф къуру хъана авахъзавай, таб кумачир. (*векъ, тенбек ва мсб.*); **вагъам авун** *кил.* **вагъамарун.**

ВАГЪАМ хъун *диал.* гзаф къуру хъуникди авахъун, пара къуру хъун.

ВАГЪАМАРУН (-из, -на, -а) *диал.* къуру авун, къадардилай артух къурурун.

ВАГЪАМРУН *рах. кил.* **вагъамарун.**

ВАГЪЗАЛ вокзал.

ВАГЪЎН (-ди, -да, -ар) вагон.

ВАГЪТЕДАЙ *рах.* **вягътедай.**

ВЕГДЕ *диал.* **вяде.**

ВАК, ВАКА, ВАКАР *диал.* **вак, вакІа, вакІар.**

ВАЛАРГАН -ди, -да, гз. акт. -ри 1. къекъведей (*дишегъли ва я итим*); 2. куьчебан, са карни тийиз валара гъатнавайди, авара.

ВАРАВУРД *диал.* **веревирд.**

ВАРАВУРДУН *диал.* **веревирдун.**

ВАТАГА (-ди, -да, -яр) *диал.* **ветега.**

ВАЧ *диал.* **алад.**

ВЕХШИ *диал.* **вагъши.**

ВЕЛ *диал.* **буьвел.**

ВЕРЧІЙ *диал.* **верціи.**

ВЕРЧІВАЛ *диал.* **верцівал.**

ВИЛ² 1. вили ранг; 2. вили гьал (хрунра).

ВИЛІЙ *прил.* цавун рангунин, цавун ранг алай; *мес.* **вили парча.**

ВИЛИ авун 1. вили ранг яна, вили рангунал вегьена, вили шир яна ва мс. вили гьалдиз гьун; 2. бедендин са чка вили авун (*ягьана, гатана*).

ВИЛИЦАЯР *бот.* василек синий.

ВИН *диал.* **фин** (*канабдин тум*).

ВУГЬА, ВАГЬА *межд.* вагьа (*къарамал акъвазрун ва я адан йигинвал тимиларун патал лугьудай гаф*).

ВУЧ¹ (**вичи, виче**) *диал.* **вич; вуч атурай; вичи къачуна, вичиз акуна.**

ВУШТИН *рах.* **вучтин.**

Г

ГАБА *диал.* **лалакІ.**

ГАГЬАДАР: **гагьадар хьун** *диал.* яргьи хьун, агалтун.

ГАГЬАДАРУН¹ (**-из, -на, -а**) *диал.* 1. катарун, катуниз сеbeb хьун; 2. азад авун, ахъаюн; 3. кухунарун; 4. *рах.* вилик кутуна тухун, ахъаюн (*хпер, цегьер ва мсб.*).

ГАГЬАДАРУН² (**-из, -на, -а**) *диал.* яргьи авун; **кІвачер гагьадарна ацукьун** кІвачер виликди яргьи авуна ацукьун (чилел); **гьил гагьадарна къачун** гьил яргьи авуна къачун (*гьил агакь тийизвай затІ*).

ГАГЬАДНА: **гагьадна эцигун** яргьивилихъ эцигун (яргьишуькІуь затІ).

ГАГЬАДРУН *рах. кил.* **гагьадарун.**

ГАГЬАТАРУН *диал.* **катарун.**

ГАГЬАТУН (**-из, -на, гагьат/-а**) *диал.* 1. катун, катна фин; 2. *пер.* арадай акъатун.

ГАДАРУН² (**-из, -на, -а**) *кил.* **гагьадарун**²; **яргьандиз килигна кІвач гадра.**

ГАЛАШ *рах.* **галач.**

ГАЛТАДРУН *рах.* **галтадарун.**

ГАЛУГЪУН (**-из, -на, галугъ**) *диал.* **галудун**².

ГАРА: **гара гьатун** а) гьазурвал акун (*рекьиз акъатиз, са кардик кьил кутаз ва мсб.*); б) гьевесда гьатун, руьгь акатун; **гара тун** гьевесда ттун, руьгь кутун.

ГАТІУРУН (**-из, -на, гатІура**) акъвазарун, атІун, магьрум авун; *мес.* **хурудихъай (некледихъай) гатІурун** (*аял*).

ГАТАДУН (-из, -на, гатад/-а) 1. алтадун, гуьцун; мес. **тарцивай, цлавай ва мс. гатадун** (*бедендин квал галай чка*); 2. *рах.* экьюьгун, налайих гафар лугун, тагъкьир авун.

ГАТАЛДИ гад алуькдалди, гад кьведалди.

ГАТКИУН (-из, -ана, -укI) лашуналди яна тарал алай кIерецIар (хьархьар) авадарун; **хьархьар гаткIида, чухьверар атIуда** (*л.х.м.*).

ГАФАРУН (-из, -на, -а) *диал.* рахун, ихтилатар авун.

ГВАШ *рах.* гвач.

ГВЯ хьун гуьцI хьун.

ГЕБЕ (-ди, -да, -яр) *диал.* гibe.

ГЕВИСУН (-из, -на, гевис) *диал.* килигун, са уьтери килигун, вил аладарун (экьюьрун).

ГЕДЕВ элкьвей; керкил; мес. **гедев кьван; гедев чин**; * **гедев авун** *кил.* гедеварун.

ГЕДЕВ хьун 1. керкил хьун; шар хьиз хьун; 2. *рах.* кьадардилай артух куьк хьун, яцIу хьун.

ГЕДЕВАРУН (-из, -на, -а) керкиларун.

ГЕДЕВВАЛ элкьвей затIунин гьал; керкилвал.

ГЕЛ²: гел(ер) кьун *диал.* кьуршахар кьун **гелер кьадай акьажунар.**

ГЕЛЧУЬЮН (-йиз, -йна, -я) *диал.* галчIурун.

ГЕМРЕ *диал.* гимре.

ГЕНГЕЦI (-ди, -да, -ар) *зоол.* нуькIрелай тIимил еке са кьуш.

ГЕНГЕШ -ди, -да, гз. акт. -ри кьилин кIукI.

ГЕРЕН -ди, -да, гз. акт. -ри тIимил вахт (*тайин тушир*); **са геренда** са тIимил, са кьадар, тIимил вахтунда, фад; **са герендилай** са арадилай, тIимил кьван вахтундилай, фадамаз.

ГЕРЧЕК *рах.* керчек.

ГЕРЧЕКВАЛ *рах.* керчеквал.

ГЕЧИФУН *диал.* гецифун.

ГЕЧИГЪ: гечигъ хьун (гичигъ хьун) *диал.* 1. кягун, ктадун; 2. мукьув агатун; 3. акадарун, кягун.

ГИГИН¹ (-из, -ена, гигиг) *диал.* хьар (хьар экисун); * **кIуф гигин** храз гатIунун, сифте кваквар вегьин (*куьлуьтдин ва мс. храдай затIунин*).

ГИЛИКЪАРУН (-из, -на, -а) гиликьуниз сеbeb хьун, тукIун тавуна кьин (*мал, гьайван*).

ГИЛИТИУН (-из, -на, гилитI/-а) 1. акалун; 2. кутIунун; 3. алава авун, артухрун; * **тумар гилитIун** буьгьтен вегьин, шер вегьин, гьибет авун.

ГИЛТИАМ *диал.* галтIам.

ГУГУ¹ (-ди, -да, -яр) 1. *диал.* гурва²; 2. цIай; * **гугу гун** а) гуьллейрин хура тун, гуьллейрив, тупарив ягун; б) *пер.* туьнбуьгъ авун.

ГУЖУН (-из, -на, -а) *диал.* гудун.

ГУЛ² (-уни, -уна, -ар) *диал.* магъфе, табут.

ГУРВА² (-ди, -да, -яр) ялав, цIай; **гурва акатун** ялав акатун, кун.

ГУРГУН (-аз, -уна, гураг) *диал.* ругун.

ГУРГУ́Р¹ *диал.* ругур, ргай.

ГУРГУ́Р² (-ди, -да, -ар) 1. яд элкъвезвай чка, ядэлкъвер (вацџа, гъуџе ва мс.); 2. *пер.* кичџе жедай гьал, аватна ахкъат тежедай везият.

ГУРГУ́Р³ (-ди, -да, -ар) чарчар.

ГУРГУ́Т *диал.* 1. элкъвџей, гедев, керкил; 2. *рах.* сифир (0).

ГУРЦУ́Л (-ди, -да, -ар) *рах.* курицул; гурицулдикай жедаиди кицџа я.

ГУРЧА́КЪ *диал.* фицакъ.

ГУРЧА́КЪРА *диал.* фицакъра.

ГУТУ́Л (-ди, -да, -ар) *диал.* шул.

ГУБЖУ́БЪУН (-из, -на, гъужубъ): вилерикай гъужубъун *диал.* вилерикай карагун.

ГУБЛУ́БТ, КУБЛУ́БТ -ди, -да, *гз. акт.* -ри кџвачин ппек; мес. сун гъублутар; гъублут хурун.

ГУБЪР: гъур хъун вердиш хъун; * **гъурдал фин** *диал.* са арадиз атун, жуът хъун (*эркек ва диши гъайванар*).

ГУРАР *диал.* гуар.

ГУРНАХ *диал.* гирнагъ.

ГУРНАХДАЙ *диал.* гирнагъдай.

ГУРНАХУН *диал.* гирнагъун.

ГУРЦА́Л *диал.* гъурцел.

ГЪ

ГЪАНИ́ 1. *диал.* семе; 2. сервет, девлет.

ГЪАРА́ЮН (-йиз, -йна, -я) тухун, къзанмишун (*къумардал ва мс. уюнда пул, некишубъар ва мс.*).

ГЪАРГЪА́Р² (-ди, -да) 1. туъд (*бязи ибарайра*); **чан гъаргъардиз атун** *пер.* чан туътуъниз атун, шерзум хъун; 2. сивихъ, туътуънихъ яд галтадун; * **чан гъаргъардал хъун** чан гъиргъирдал хъун, чандал хъун, къиникин мукъвал хъун, чан гун.

ГЪВАРЧ: гъварч авун *кил.* гъварчун.

ГЪВА́РЧУН (-из, -на, гъварч ая/-а) сас гана, саралай авуна, жакъвана кукџварун.

ГЪВАЦ: гъвацџ гъун (**гъвацџ хтун**) галкџун хъувун, ккџун хъувун (*кџалам, ханвай тариџин хел, ханвай кџвач, гъил ва мсб.*).

ГЪУБЧУ́Б, ГЪВЕЧИ *диал.* гъвечи.

ГЪЕВÉЛАГ (-ди, -да, -ар) *зоол.* чуълдин къиф.

ГЪЕШГЪÉШ (-ди, -да, -ар) *диал.* гъетреаб.

ГЪЕСИ́ *диал.* хеси; **гъеси авун** хеси авун.

ГЪЕТРЕЦУ́Б матџан (чистотел).

ГЪЕЧИ́ *диал.* гъецџ.

ГЪИЛÉЛАГЪУН (-из, -на, -а) *диал.* гъилелай авун.

ГЪИЛІКУН (-из, -на, гъилик ая/-а) 1. жагъурун, якъурун; 2. табий авун, аслу авун; 3. гъилик авун, гъиле къун, къачун.

ГЪИНТИ *диал.* гъуьнтІ.

ГЪУРАШ 1. пис; 2. *рах.* угъраш.

ГЪУЧГЪЎН *диал.* къажгъун.

ГЪУЧІ²: гъучІ къачун 1. ирин (гъура) акатун, ирин хъун; 2. *рах.* хуруш къачун.

ГЪЪЙУЪФ *дин.* игъсан; **гъуьйуьф гун** игъсан гун; **гъуьйуьфдин нян** хемисдин нян.

ГЪ(Ы)ЧГЪАН *диал.* къажгъан.

ГЪ(Ы)ЧГЪАНА *диал.* къажгъун (къажгъана).

ГЪ

ГЪАЖУН (-из, -на, гъаж ая) *диал.* вил ичІивилелди тІуьн, фад-фад тІуьн, къанихвилелди тІуьн, ччимун.

ГЪАКІАН² *нугъ.* 1. пис (ант. хъсан); **гъакІан ни** пис ни; * **гъакІан хъун** харапІ хъун, чІур хъун.

ГЪАМБЎЦ *диал.* кубут, кунти, рафтарвал течир (*кас*).

ГЪАНЦІ *рах.* анцІ.

ГЪАП-ШИІ *межд.* илирз, сабур; **гъапши авун** илирз авун, илирзун.

ГЪАРАВ-ЧІАРАВ *рах.* арам-шарам.

ГЪАРЗА: **гъарза хъун** *диал.* 1. кІватІ хъана атун, алтІушун, алтугун; гъужум авун (*езафбуру санал*); 2. пайда хъун, акун; 3. азад хъун.

ГЪАРЗАРУН *кил.* гъарзаюн.

ГЪАРЗАІОН (-из, -на, -а) *диал.* 1. вегин, гъалчун, гадарун; 2. *инк. ф.* вичин ихтиярда (вичиз кІандайвал) ахъаюн.

ГЪАСА¹ (-ди, -да, -яр) *архит.* абак.

ГЪАСА² *рах.* аса.

ГЪАСІ *рах.* аси.

ГЪАСІВАЛ *рах.* асивал.

ГЪАЧЕ *рах.* гъача.

ГЪАШ; **гъаш авун** *кил.* гъашун.

ГЪАШУН (-из, -на, гъаш ая/-а) чиз-чиз инкар авун, гъуьжетун.

ГЪАІОН (-ийз, -йна, гъая) 1. акъалун, ахъаюн, еке авун; 2. *пер.* яна яргъи авун, чилиз ягъун; 3. *кил.* гъегун.

ГЪЕГУН (-из, -на, гъег) *диал.* ...кІалубдиз гъун, ...формадиз гъун, форма гун; **афар гъегун** афар ийидай тини акъална къене хъчар туна афардин формадиз гъун; **хъар гъегун** цІегърен чІарар ва мсб. кутуна тІушуннавай луцадикай хъран уьлчуьйрив къуна хъран формадиз гъун.

ГЪЕДЖЕТ (-ди, -да, -ар) *диал.* гъуьжет.

ГЪЕЛБЕЯР *гз. (т. гъелбе)* зверобой.

ГЪЕЛЕН -ди, -да, гз. акт. -ри лап тИмил вахт, са жИзвИ вахт (*тайин тушир*); **са гьеленда** са секундда, са легъзеда, вил мичІна ахъайдалди, са декъикъада.

ГЪЕЛС: **гьелс хьун** *диал.* **гьалс хьун.**

ГЪЕЛСУН *диал.* **гьалсун.**

ГЪЕНЛЕ 1. са бубат; я хъсан, я пис тушир, са тегъер, юкъван; **гьенле бармак**; 2. акатайвал, дикъетсуз, тадиз, гьилелай цар гана; рикІ алачиз, уьтери; мес. **гьенле авун** (*са кар*); * **гьенле хьун** бубат хьун, са къадар хъсан хьун, са къадар дуьз хьун.

ГЪЕРКЪУБ *диал.* **гьяркъуб.**

ГЪЕФЕР (-ди, -да, -ар) *диал.* **эферар.**

ГЪЕЧЕ (-ди, -да, -яр) 1. бурж; **гьече къачун** бурж къачун; 2. нися; **гьечеда къачун** буржуна къачун, нися къачун.

ГЪИБЕ (-ди, -да, -яр) *диал.* **гьебе.**

ГЪИЛДЕН, ГЪЕЛДЕН *диал.* **гьулдан.**

ГЪИНЗ *рах.* **гьиниз.**

ГЪУТІА *диал.* **атІа.**

ГЪУТІАНАГ *диал.* **атІанаг.**

ГЪУЦ *диал.* гьиляй кар текъвер, виже текъвер; авара.

ГЪУБЛУЪБАН (-ди, -да, -ар) *диал.* моряк

ГЪУБЛУЪНКИЦІ *зоол.* **тюлень.**

ГЪУБНУЪ (-ди, -да, -яр) *зоол.* цуру емишрал кватІ жедай куьлуб тІветІер.

ГЪЯД *диал.* жаза; **гьяд кьун** жаза гун.

ГІ (араб. 'айн. ع ع ع)

ГІАБДАЛ *диал.* абдал. (*ф.*).

ГІАВАМ *диал.* авам (*а.* عوام).

ГІАДАЛАТ *диал.* адалат (*а.* عدالت).

ГІАДУ *диал.* аду.

ГІАЖАЛ *диал.* ажал (*а.* اجل).

ГІАЖУЗ *диал.* ажуз (*а.* عاجز).

ГІАЗАБ *диал.* азаб (*а.* عذاب).

ГІАЗАР *диал.* азар (*ф.* آزار).

ГІАЗИЗ *диал.* азиз (*а.* عزیز).

ГІАЗИМ *диал.* азим (*а.* عظیم).

ГІАЙИБ *диал.* айиб (*а.* عیب).

ГІАКЪУЛ *диал.* акъул (*а.* عقل).

ГІАЛИМ *диал.* алим (*а.* عالم).

ГІЕЛЕКСАЛАМ *диал.* алейкумсалам (*а.* عليكوم السلام).

ГІАМАЛ, ГІЕМЕЛ *диал.* амал (*а.* آمال // عمل).

ГІАМАЛДАР *диал.* амалдар (*а.* عمل + *ф.* دار).

ГІАР *диал.* ар (*а.* عار).

ГІАРИФ *диал.* ариф (*а.* عارف).

ГІАСА *диал.* аса (*а.* عصا).

ГІАЧÁ (-ди, -да, -яр) *диал.* гъача.

ГІЕРБЕ *диал.* арбе (*а.* اربعاء).

ГІЕДЕТ *диал.* адет (*а.* عادت).

ГІИЗРЕЙИЛ *диал.* азраил (*а.* عزرائيل).

ГІЕСИ *диал.* аси (*а.* عاصی).

ГІЕСКЕР *диал.* аскер (*а.* عسكر).

ГІАШКЪИ *диал.* ашкъи (*а.* عشق).

ГІАШУКЪ *диал.* ашукъ (*а.* عاشق).

ГІУЪНЧИ *диал.* анж.

Д

ДАВЛА² (-ди, -да, -яр) *диал.* гъуылягъдин шараг.

ДАГЪ *диал.* дегъ (*балкIан чкадилаи юзурдайла лугъудай гаф*).

ДАКІАН *диал.* такIан.

ДАКІАНАРУН *диал.* такIанарун.

ДАКІАНВАЛ *диал.* такIанвал.

ДАКІАНЗ-ДАКІАНЗ *диал.* такIанз-такIанз

ДАМ¹ (-уни, -уна, -арар) дамар.

ДАМА (-ди, -да, -яр) дама, биби, руш (*къумардин чарара*).

ДАМАРДПЕШ *бот.* подорожник.

ДАМБУЛ (-ди, -да, гз. акт.-ри) гевели.

ДАХÁ (-ди, -да, -яр) *диал.* дах.

ДАХУ (-ди, -да, -яр) *диал.* духи.

ДАШ (-ди, -да, -ар) *диал.* 1. ими; 2. стха.

ДАШТ *межд.* дана гьалун ва я чукурун патал лугъудай междометие.

ДЕ¹, ДЕЪ *рах.* диде.

ДЕВЕДЦАЗ *бот.* верблужья колючка.

ДЕГЪЁ *диал.* декъякъа.

ДЕКІЕНА, ДЕКІЕНИ *диал.* текIени.

ДЕЛІЙ *рах.* дили.

ДЕНБЕЛ (-ди, -да, гз. акт. -ри) чIар акъалт тавунвай шараг, пIарла, цел;
пехърез вичин денбел виридалайни гуърчег аквада.

ДЖЕЙРАН *рах.* жейран.

ДЖИН *рах.* жин.

ДЖИР *рах.* жир.

ДЖИРАР *рах.* жирер.

ДЖИХ (-ди, -да, -ар) *аял. рах.* сас (бицІек аялдин).

ДЖИШ *аял. рах.* биш, як.

ДЖУНА *рах.* жуна.

ДЖУНУ *рах.* жуну.

ДЗИ-ДЗИ (-ди, -да, -яр) *аял. рах.* зизи (аялриз хуш къведай, цІарцІар гудай затІ).

ДИГАР (-ди, -да, -ар) *анат.* куручІ, тирг; * **дигаррин азар** *мед.* цинга.

ДИГЕ (-ди, -да, -яр) *диал.* кІвал; ватан.

ДИГБЕК *рах.* дегбек.

ДУГУЛ *диал.* дувул, пун.

ДУКЪ *аял. рах. дил.* ацукъ.

ДУБГЕ *диал.* дуъа.

ДУДУ (-ди, -да, -яр) *аял. рах.* верч, цицІиб; къуш, чепелукъ, чІиж, пепе ва мсб.; * **дуду авун** *кил.* дуъдуъ (дуъдуъ авун).

ДУДУРКЪУЛИ (-ди, -да, -ар) *рах.* са куънизни виже текъвер, авара, гъилияй кар текъвер (итим).

ДУКЪ *аял. рах.* ацукъ.

ДУЪДУБ (-ди, -да, -яр) *аял. рах.* 1. циб-циб, жиб-жиб; 2. верч, цицІиб; **дуъдуъ авун** верчериз, цицІибриз эверун.

ДУБНЕ (-ди, -да, -яр) *диал.* дуънья, алем.

ДУБШЕ (-ди, -да, -яр) *диал.* душаб.

Е

ЕГИН *диал.* йигин.

ЕГИНВАЛ *диал.* йигинвал.

ЕГЪЙ *диал.* йигъи.

ЕГЪИВАЛ *диал.* йигъивал.

ЕКБИ *диал.* екъи, экъи.

ЕРГЪЙ *диал.* яргъи.

ЕРГЪИВАЛ *диал.* яргъивал.

ЭРИ *межд.* квахъ! ред хъухъ! манада (кицІ чукурун патал лугъудай гаф).

ЕРЛІ *нареч.* гъич, асла, стІунни.

Ж

ЖАЗА́Н: жазан авун *кил. жазанарун; жазан хьун* чан туьтуьниз атун, жаздан хьун, шерзум хьун.
ЖАЗА́НАРУН (-из, -на, -а) чан туьтуьниз гьун, чандиз гьун, шерзум авун
ЖАНДУ́ (-ди, -да, -ар) *диал.* жандун, далу.
ЖЕГЬЫ́ЗАР *рах.* жигьызар.
ЖЕГЬЛÉМ *диал.* жегьеннем.
ЖЕГЬНÉТ *диал.* женнет.
ЖЕРÉХІ (-ди, -да, -ар) *диал.* жерягь.
ЖИ', ЖИДИ, ЖИБУР *диал.* чи, чиди, чибур.
ЖИВÉЗ *диал.* жегьре.
ЖИВÉЗВАЛ *диал.* жегьревал.
ЖИГÁР: жигар авай *диал.* кичIе тушир, жуьрэтлу.
ЖИГÉНАР (-ри, -ра) тенбекдин къвалай актъатзавай хилер.
ЖИГÉТ *диал.* жакет.
ЖИГЬÁ *рах.* жгья.
ЖИГЬЫ́Л *диал.* жегьыл.
ЖИГЬУ́ЬР *диал.* анж.
ЖИШ *аял. рах.* як; **джиш; биш.**
ЖКІИКІ (-ди, -да, -ар) квал къачудай, ква жедай хамунин азар; * **жкІикІ** **к**вай хьтинди фад-фад чухвадай, са чкадал къарай текъвер кас.
ЖУГУ́Р (-ди, -да, -ар) *диал.* кIеретI, десте (*инсанрин, гьайванрин*).
ЖУЗНА́ (-ди, -да, -яр) *диал.* суал; **жузна гун** суал гун.
ЖУЗНА́-ЖАВА́Б *диал.* суал-жаваб; **жузна-жаваб авун** суал-жаваб авун, силис авун.
ЖУНУ́ *диал.* 1. дили, жунун (*араб.*); 2. ахмакъ.

З

ЗАЛПА́НД (-ди, -да, -ар) *рах.* зарпанд.
ЗАХУ́Т (-ди, -да, -ар) *диал.* захутI.
ЗАПА́ХЪАР *гз. (т. заплахъ) -ри, -ра* нажахдив яна яргьивилихьди юкъвай паднавай кIарасар (*къавуз гудай*).
ЗЕРХÉЛ¹ -ди, -да, гз. акт.-**ри** 1. гьяб, капаш (*зур кIевнавай гьалда*); **са** зерхел гьуьр; **са зерхел кáлар**; 2. *пер.* са тIимил, тIимил къван.
ЗЕРХÉЛ² -ди, -да, гз. акт. -**ри** вацIун хел (*вацIукай хкати́з, адак какахь хьийизвай*).
ЗИМЕ́КІ (-ди, -да, -ар) *рах.* земекI.
ЗИРÉ (-ди, -да, -яр) *диал.* зерре; **са зире къван** са тIимил, тIимил къван.
ЗУ *диал.* зун (зи).
ЗУБУ́КЪ *диал.* сагълам, къуватлу.

ЗУЗ (-ди, -да): **зуз къачун** тIа хьун, квал акатун, хуруш къачун (*мекъивилляй ва мс.*); **зуз алахьун** такIан хьун, зурзунар алахьун.

ЗУРАКI *диал.* 1. натамам; **зуракI кар**; 2. ацIун тавур, гел гумай.

ЗУРЗАЛАГ (-ди, -да, -ар) залзала.

И

ИБАРА (араб.) -ди, -да, гз. акт.-йри 1. калам; къвед ва я са шумуд гафуникай ибарат кIватIал; жумла; 2. гзаф дамах гвай, чIагай, четин гъавурда гъатдай, гзафни-гзаф манасуз, гъакIан къуру, буш гафар.

ЙБРИН (*талукъ.п.*) *диал.* **ибур (ибурун).**

ИВАН *диал.* **йифен; пуд иван кIвалах** пуд йифен кIвалах; **иван са чIавуз** йифен са чIавуз.

ИВИЗ *диал.* **йифиз.**

ИВИЗ-УКЪЪЗ *диал.* **йифиз-юкъуз.**

ИГИРГЪАР: **игиргъар авун** *кил.* **игиргъарун;**

игиргъариз тахьун *диал.* 1. рам ийиз тахьун, муьтIуьгъариз тахьун; вердишариз тахьун; 2. алакь тавун, гуж акакь тавун, лазим тир кIалубдиз гъиз тахьун, вягътедай къвез тахьун; 3. *пер.* рази ийиз тахьун, рекъив гъиз тахьун, гафуниз килиг тавун;

игиргъариз хьун *диал.* 1. рам ийиз хьун, муьтIуьгъариз хьун; вердишриз хьун; 2. гуж акакьун, алакьун, вягътедай физ хьун; лазим тир формадиз гъиз хьун; 3. *пер. инк. ф.* рази ийиз хьун, рекъив атун, гафуниз килигун.

ИГИРГЪАРУН (-из, -на, -а) *диал.* 1. рам авун, муьтIуьгъарун; вердишрун; 2. гуж акакьун, вягътедай фин, алакьун; лазим тир формадиз гъун; 3. *пер.* рази авун, рекъив гъун, еб кIватIун, гъадди чирун.

ИЙИСИ *диал.* **неси.**

ИКIСУН *диал.* **эйисун.**

ИКЪАН *диал.* **йикъан.**

ИЛИГ¹: **илиг атIун** *диал.* а) чандиз гъун, жазанарун; б) мефтIеда гъатун, гзаф эсер авун (*къаю*).

ИЛИРЗ (-ди, -да, -ар) *диал.* тир ягъун, илиз, сабур; **илирз авун** *бах* илирзун.

ИЛИРЗУН (-из, -на, -а) *диал.* тирш ягъун, илизун.

ИЛИСАЙ-КИСАЙ *диал.* 1. куьтI тийир, секин, рахан тийир, милайим; 2. *пер.* мез къене авай, чилиз килигдай.

ИЛИСАРУН (-из, -на, -а) *диал.* чьуньхарун, таквадайвал авун, далдадик кутун.

ИМИДРУШ имидин руш (*бубадин стхадин руш*).

ИМИДСВАС имидин паб.

ИМИДХВА имидин гада.

ИМИЧИ хьун *диал.* **мичI хьун.**

ИМИЧУН *диал.* мичлун.

ИМИШ (-ди, -да, -ар) *диал.* емиш.

ИНАГЪ *диал.* инай.

ИНАГЪ-АНАГЪ *диал.* инай-анай.

ИНЛАГЪ *диал.* инлай.

ИПСИН *диал.* эпсин.

ИПСИНАРУН *диал.* эпсинарун.

ИРИВУН (-из, -на, -а) низамсуз гьалда са затлунин винел алтлуншнавай, гъара санихъ физвай гзаф къадад инсанрин, пепейрин, гъайванрин гъакъинда; **базардал инсанри цеквери (цекверин клунтлунни) хъиз иривзавай.**

ИС (-ини, -ина, -ар) *диал.* йис; **исин гьульугтар** сун гьульугтар.

ИСАЛ *диал.* дар, гьутлугъ, сал.

ИСИ хъун *аял. рах.* 1. азарлу хъун, нахуш хъун; 2. хер хъун.

ИСЛЕХИ *диал.* ислягъ.

ИСЛЕХИВАЛ *диал.* ислягъвал.

ИТИР (-ди, -да, -ар) *диал.* чин-гъил чуьхуьдай запун, атир квай запун.

ИЦИГУН *диал.* эцигун.

ИШ *рах.* ишт.

ИШУН² (-из, -на, иш): **нер ишун** нер михъун.

Й

ЙГУН (-уз, -ана, йча) *диал.* вугун.

ЙЕГЪЙ *диал.* йигъи.

ЙЕКЪ *диал.* гъекъ.

ЙЕРГЪЙ *диал.* яргъи.

ЙИКЪМЕТ *диал.* гъиляй кар текъвер, кар алакъ тийир (*кас*).

ЙИН *диал.* ян.

ЙИРФ¹ (-ини, -ина, -ер) *анат.* юрф¹.

ЙИРФ² (-ини, -ина, -ер) къусу; юрф².

К

КАВЧА² (-ди, -да, -яр) *диал. зоол.* варвар.

КАГЪАТУН (-из, -на, -а) *диал.* катун.

КАГЪАЛ *диал.* кагъул.

КАЗАР (-ди, -да, -ар) *диал.* газар.

КАКРУЗ (-ди, -да, -ар) *диал.* кукуруза.

КАКУ́Л (-ди, -да, -ар) *диал.* кукІуш; **какул алай верч** кукІуш верч, лалу верч.

КАКУ́Н (-ваз, -а, **какуг**) **какур** гьалдиз атун; **масмар какуна**; * **юкь какун** юкь алгъун, къуъзуь хъун.

КАЛЧУ́КУН *диал.* галчукун.

КАМ³ [ккам] (-у, -а, -ар) *диал.* кІам, дере.

КАМАНДИР (-ди, -да, -ар) *рах.* командир.

КАНАРУН (-из, -на, -а) *диал.* кІанарун.

КАНДУ́РАГЪ *диал.* кендирагъ.

КАН ХЪУН [ккан хъун] *диал.* кІан хъун.

КАНИ́ [ккани] *бах* кІани.

КАНИ́ВАЛ [кканивал] *диал.* кІанивал.

КАПУ́-КАПУ́ *нареч.* капаралди; **капу-капу фин** капаралди, гъилерални метІерал фин.

КАРКУ́Н² *диал.* гуьтІуь рехъ (*къве кьвалан арада*).

КАРТУ́Н (-ди, -да, -ар) *рах.* картон.

КАРУ² (-ди, -да, -яр) *диал.* пачагъ (*къумарин чарар*).

КАРУ́ШУН (-из, -на, -а) каруш авун, рушун, гам (рух) храдай тарарин къилин епер чІугун.

КАТУ́Н (-аз, -ана, катуг) *диал.* гатун.

КАЦА́Й *диал.* каца.

КАЧ (кча, кча, кчар) 1. диши кицІ; 2. къанжух (*экъуьгъун манада*).

КАЧ [ккач] (кичи/качи, кача, качар) *диал.* кац.

КАЧА́Л *диал.* гачал.

КАЧУ́ЗУН (-из, -на, -а) *рах.* жузун.

КВАЛА́Х *диал.* кІвалах.

КВАЛА́ХУН *диал.* кІвалахун.

КВАСИ́ (-ди, -да, -ар) 1. курцІул; 2. гъвечи кицІ.

КВАТИ, КУТИ (-ди, -да, -яр) *кил.* кваси.

КВАЮН (-йиз, -йна, квая) *гл.* атІанвай тарцин (кІарасдин) хилер ягъун.

КВЕ¹ [ккве] (-ди, -да, -яр) *диал.* кІве.

КВЕЛІ́Н са кар ийиз кІан тийидай, кардал рикІ алачир, гъевес авачир, темпел, кагъул; * **квелин хъун** са кар ийиз кІан тахъун, гъевес тахъун, гъил тефин, рикІ тахъун (кардал).

КВЕЛІ́НВАЛ квелин тир гьал, кагъулвал, темпелвал; **квелинвал авун** *кил.* квелинвалун.

КВЕЛІ́НВАЛУН (-из, -на, -а) кагъулвалун, темпелвал авун, ийиз кІан тахъун (*са кар, кІвалах*).

КВЕХ *диал.* куьх.

КЕК [ккек] (-ре, -ре, -ер) *диал.* клек.

КЕКЕ́ЧІУН (-из, -на, кекечІ) *диал.* экечІун.

КЕКІ́СУН (-из, -на, кекис/-а) *диал.* кикисун.

КЕЛ [ккел] *диал.* кІел¹; **келен як** кІелен як.

КЕЛЕМЕЖАР ъ. (*т. келемеж*) *гз. бот. диал.* кІеленмичер.

КЕЛЧУ́БЮН (-из, -на, -я) *диал.* галчѹрун.

КЕМЕ́Р¹ (-и, -а) (*т. кем*) *зс.* гъиле хранвай кѹф шуькѹъ гулубтар.

КЕМЕ́Р² *диал.* камари.

КЕНИ́ [ккени] *диал.* кани.

КЕНИ́ВАЛ *диал.* канивал.

КЕРКІ́Л [ккерккил] 1. элкъвей; гедев, шар хътин; **керкил къван**; 2. *рах.* зар. аскІан буйдин, яцѹ, куьк (*касдикай рахадамаз*).

КЕРКІ́Л ХЪУН 1. элкъвей гьалдиз атун; гедев хъун, шар хъиз хъун; 2. *рах.* къадардилай артух куьк хъун, яцѹ хъун.

КЕРКІ́ЛВАЛ элкъвей затѹнин гьал, элкъвейвал, гедевал.

КЕСЕ́К (-ди, -да, -ар) *диал.* къамбук.

КЕЦЯ́ГЪУН (-из, -на, -а) 1. гьил галуькарун, эцягъун; маний хъун, энгел хъун; 2. *пер.* нарагъат авун, инжиклу авун.

КИДА́В (-ди, -да, -ар) *вет.* бурсит (*азар*).

КИЖІ́, КИЧИ *диал.* гижі.

КИЛІ́ГИН 1. *диал.* килигун; 2. “килигун”-дин теклифдин форма.

КИП темел, бине, асас, диб; **кип сагъ (кип клеви)** темел мягъкем, сагълам.

КИРА́БЛИЯР (-йри, -йра) *зс. диал.* калушар.

КИРЦА́Л (-ди, -да, -ар) *диал.* гуьрцел.

КИТИ́К (-ди, -да, -ар) *диал.* кицик.

КИТИ́АНУН *диал.* кутѹнун.

КИТИ́ИН *диал.* кутѹн.

КИТИ́ИШ: китѹиш хъун *диал.* гуьцѹ хъун, гвя хъун, алтад хъун.

КИТИ́ИШУН (-из, -на, китѹиш) *диал.* 1. гуьцѹн, гуьцѹна миьхъун; 2. алтадун, къацѹрун.

КИЧЕ́ХУН (-из, -на, -а) вегьин (*руг хътин, твар хътин затлар*); **тум кичехун**-тум вегьин; **дарман кичехун** дарман вегьин (ягъун).

КИЧІ́Н (-ез, -ена, кичич) (жими затѹ, яд, дарман ва мс.) вегьин, стѹлар хъиз ичѹрун; **лакариз яд кичин**.

КИЧІ́ (-и, кчѹа, кчѹар) *диал.* кицѹ.

КИЧІ́ВАЛ *диал.* кицѹвал.

КИШИ́Н [ккишин] *диал.* гишин; **кишин хъун** *диал.* гишин хъун.

КИШИ́НВАЛ [ккишинвал]; *диал.* гишинвал.

КЛАМШ (-ди, -да, -ар) турп, кѹламш.

КРА́ВУТ (-ди, -да, -ар) *рах.* кровать.

КРКА (-ди, -да, -яр) *рах.* карка.

К(Ъ)РВА (-ди, -да, -яр) *диал.* гирве.

КСУ́ЪЛ (-ди, -да, -ар) *диал.* кфил.

КУБ (*купади, купада, купар*) *диал.* купѹ.

КУЗУ́РУН (-из, -на, -а) вичи вич юзурна винел алай яд, руг кѹвадарун; *мес.* цяй эькечІай гъайванди (кицѹи, хипе ва мсб.) кузурда.

КУКУ́Н (-уз, -вана, кукуг) къайтандив кутѹнун, къайтан (багъ) кутун (*мес.* шаламра, кѹвачинкъапара).

КЎКУН (-из, -на, -а) *диал.* 1. сиве-сивди ацџурун, сивив къван ацџурун; 2. кук авун, кџукџун.

КУКУХ (-ди, -да, -ар) чхрадин тупучИдал алчук хъанвай гьал.

КУКУХЪ(ДИ) *нареч.* къил агъада аваз, келле агъадалди, терсина (мес. аватун).

КУКЪ(А)РУН (-из, -на, кукъра) *диал.* къугъваз (къугъуник акахъиз, къугъуна иштирак ийиз) ижаза гун.

КУЛ¹ [ккул] *диал.* **кџул.**

КУН² [ккун] *диал.* **кџун.**

КУНЗ (-уни, -уна, -ар) элкъвей чџехи афар.

КУНТИ 1. векъи, кубут, эдебсуз; **кунти гаф**; 2. кџалубсуз, кубут, хци тушир, къуъруъ; **кунти якџв.**

КУРД [ккурд] -уни, -уна антракс, сибирская язва; // *рах.* буйркъуъ буйвел.

КУРЦИЛ *диал.* **кукџул.**

КУРЦУЛ (-ди, -да, -ар) *диал.* **гурџул.**

КУТІА (-ди, -да, -яр) *диал.* **кџута.**

КУТІАМ 1. гзаф элкъвеяр авай, къекъвеяр авай (*мес.* рехъ); 2. *пер.* гзаф азиятар авай, залан, четин, какахъай.

КУТІАМВАЛ кутџам рекъин гьал.

КУЦІУР: куцџур гун раб эцягъзавай хъиз, ара тагана тџалар ягъун (*хире*); **хире куцџур гузва.**

КУБГЪ *диал.* **гуъгъ.**

КУБГЪЕР *диал.* **гуъгъер.**

КУБЖУБКЪУН *кил.* **гуъжубъун.**

КУБЗЕК (-ди, -да, -ар) *диал.* **суъзек.**

КУБЗМЕ (-ди, -да, -яр) *диал.* **суъзме.**

КУБЛ (-уъ, -е, -ер) *диал.* кул (кџвачин тџуб).

КУБЛЕГ -ди, -да, гз. акт.-ри 1. дапџар, тџапџар; **куълег ягъун**; 2. ачар; **рикџин куълег мез я** (*л.х.м.*).

КУБРГЪ: куъргъ(ар) хъун *диал.* **куърс хъун.**

КУБРГЪАРУН *диал.* **куърсарун.**

КУБРЕ япар яргъи (*хеб*); **куъре хеб.**

КУЪСУН (-из, -на, куъс) *сл.* элкъуърун, туъш авун; **тџфенг куъсун** тџфенг элкъуърун; **гъил куъсун а)** гъил яргъи авун, гъил яргъи авуна са затџ ва я са пад къалурун; б) гъил яргъи авуна са затџ гун ва я теклиф авун; в) *пер.* гъил яргъи авун, къекъверагвал авун, це лугъуз гъатун.

КУБТЕГЪУН *диал.* **куътягъун.**

КУБТИ: куътџ авун *кил.* **куътџун; куътџ тавун** *инкарв.* 1. рахун тавун, лубџуън тавун, ван акъуд тавун, кисун; 2. кефиник хукџун тавун, гаф лугъун тавун; * **куътџни тавуна** 1. ван акъуд тавуна, рахун тавуна, лубџуън тавуна; саламни тагана; 2. *пер.* регъятвилелди, са четинвални авачиз.

КУБТИУН (-из, -на, куътџ ая/-а) *инкарв. ф.* 1. ван акъудун, гаф лугъун, рахун; 2. *пер.* жаза гун, ахмурун; 3. **куътџмир** *буйругъ.ф.* а) рахамир, лубџуънмир, кис; б) *пер.* къамир, эцямир.

КУЪТІ-ЧУЪКЪ *кил. куьтІ.*

КУЪХ (КВЕХ) -уьни, -уьна, гз. акт.-вери 1. шала хьиз санал кІватІна кутІуннавай кІарасар, цІамар, цІерцІер; **куьх авун** кІарасар, цІамар, ва я цІерцІер са чкадал кІватІна кутІунун; **куьх экьурун** сад-садал кутІуннавай цІерцІеривди гьалнавай чилиз гьар гун (*балкІандик ва я трактордик акална*); 2. *пер.* чкай, вичи-вичиз фикир тагур.

КУЪЧ хьун 1. са чкадай маса чкадиз фин (*вичин куьч-кумани гваз*); 2. *пер.* кьин, а дуьндиз фин.

КУЪЧІУЪН (-уьз, -ена, -уьчІ) диал. куьцІуьн.

КУЪЧІУЪРАУН (-из, -на, -а) 1. кичІ кутун, кичІерар гун; 2. гьелягьар кьун, сеперар авун.

КУЪЧІУЪРУН (-из, -на, -а) диал. куьцІурун.

КУЪШ (-ди, -да) тфу, сивиз кьведай яд; **куьш гун** а) тфу гун; б) *пер.* беябур авун, русвагь авун, алчахарун; * **дабандиз куьш гун** катун, хьуткьун хьун.

КУЪШУЪ -ди, -да, гз. акт.-йри хьенчІин ири каркун.

КЦАР (-ди, -да, -ар) диал. себ куркур.

КЧАЗ шаз ваъ, виликан йисуз.

КЧАХУН диал. кичехун.

КЧУЪ-КЧУЪ, КЧУ-КЧУ *межд.* кицІиз эвердайла лугьудай гаф.

К(Ы)ДАВ 1. гьайванриз мурс янвай ем гуникди арадал кьведай азар; 2. *пер. рах.* буьвел, хер; **руфуниз кьдав атуй!** руфуниз буьвел акьатуй!

КЫХЪ, КИХЪ *межд.* “гьил кямир, куда” манада (*бицІи аялри ифин авай затІунал гьил веьгидайла, абур кудай затІуникай кьакьасарун патал лугьудай гаф*).

КЪ

КЪАБАНАР (-ри, -ра) гз. рах. аялар кьугьвадай куьлуь вад кьван; **къабанрал кьугьун** вад кьванцел кьугьун.

КЪАЗГЪУР (-ди, -да, -ар) диал. къажгьур, къужгьур.

КЪАКАР¹ (-и, -а) диал. къакьар.

КЪАКАР² (-и, -а) кулунин (кул кутІундай) путар (тарцин хилер).

КЪАКЪАН диал. къакъан.

КЪАКЪАСАРУН (-из, -на, -а) ийиз кІанзавай са пис кар ийиз тагун, рехъ тагун, вилик пад кьун, хуьн.

КЪАКЪАСУН (-из, -на, къакьас/-а) ийиз кІанзавай са пис кар авун тавун, жува-жув хуьн, игьтият авун; чугварвалун, регьуь хуьн.

КЪАМ диал. гьам, гьусса, дерт.

КЪАМБУР (-ди, -да, -ар) диал. кьван (чайданди кьадай); къамбурди кьун кьван кьун.

КЪАМБУЦ (-ди, -да, -ар) *диал.* еке къванцин ва я муркІадин къаяб.
КЪАН² *диал.* югъ (йикъан).
КЪАНЖУКЪ -ди, -да, гз. акт.-ри *кил.* цІантарар, къветре къалар (*дадлух*);
къанжукърин чай.
КЪАРК (-уни, -уна, -ар) *диал.* хъархъ; къаркун тар хъархъун тар.
КЪАРХ -уни, -уна, гз. акт.-ари 1. кристал; къелен къарх; 2. шим.
КЪАТУН (-аз, -ана, къатут) къатадун (чапаламишун), гъил-кІвач юзурун
(*тІалдикай, санжудикай*).
КЪАТХЪУН *диал.* къаткун.
КЪАТХЪУРУН *диал.* къаткурун.
КЪАЧ (-и, -а, -ар) *диал.* къец; * къачиз фин *диал.* къец (къециз фин).
КЪАЧИХЪАЙ *диал.* къецихъай.
КЪВАГЪ (гз. къвакъвар) *диал.* къвакъва.
КЪВЕРІГУН (-из, -на, къвериг/-а) *диал.* къугъун.
КЪЕВІЗ *диал.* къефиз.
КЪЕЛКЪУН *диал.* гелкъуен.
КЪЕНЯТ *диал.* къенят.
КЪЕМС: къемс хъун татаб хъана ва я чилел дуыз эциг тавуникди кІвач
чкадилай юзун, тІар хъун; кІвач къемс хъун.
КЪЕНТЕРАГ (-ди, -да, -ар) *диал.* чІемерук.
КЪИЙ *диал.* къайи.
КЪИЙВАЛ *диал.* къайивал.
КЪУГЪУН² (къигъиз, къгъана, къугъваш) *диал.* хкун.
КЪУЛУХЪ *диал.* къулухъ.
КЪУМКЪУМА -ди, -да, гз. акт.-йри *зоол.* набататриз зарар гудай цІарах.
КЪУРАМАТ *диал.* къурамаат.
КЪУРБАТ *диал.* гъурбат.
КЪУРСАХ *диал.* къурсах.
КЪУРТ *диал.* хъурт.
КЪУРТЕГЪМЕЗ (-ди, -да, -ар) *анат.* яцІу рад.
КЪУРУ *рах.* къуру.
КЪУРУ хъун *диал.* къуру хъун.
КЪУРУВАЛ *диал.* къурувал.
КЪУЪТГЪВЕЛ (-ди, -да, -ар) туъкъвел (*тІвал, кІарас аладардайла*
алатдай талашар, хъвалахъар).
КЪЫРАХ (-ди, -да, -ар) *диал.* къерех.

КЪ

КЪАЗБЎН -ди, -да, гз. акт.-ри сувагъ (азерб.).

КЪАЗБЎНУН (-из, -на, -а) сувагъ авун, сувагъун; **цал къазбунун**.

КЪАЗБЎНЧИ сувагъчи, сувагъ ийидай устлар.

КЪАЗБЎНЧИВАЛ сувагъчивал.

КЪАЛ *рах.* чуъхвер.

КЪАЛХАН *диал.* кІалхан.

КЪАС¹ (-ади, -ади, -ар) чирк; **къас къун** чирк къун.

КЪАС² (-уни, -уна, -ар) лукъма,кІас; **са кІас фу**.

КЪАСУН *рах.* къасарун.

КЪАФА¹ (-ди, -да) *диал.* нефес къачудай чка, туьд манада; * **ял къафадай къун** ял къун, нефес къун, бамишун, къин; **ял къафадай къурай ви къаргъ**.
нефес атІурай ви, ял къурай ви, къырай вун.

КЪАЦІУЛ *диал.* къецил.

КЪАЦІУЛ ХЪУН *диал.* къецил хъун.

КЪАЦІУЛАРУН *диал.* къециларун.

КЪАЦІУЛВАЛ *диал.* къецилвал.

КЪЕВЧІЙ тІимил къел квай, къел квай хътин жуьредин.

КЪЕЛЕН-ЯД *рах.* къафун (*цик ва я некІедик шур, ниси, гъери, куьткуьннавай чичек ва мсб. акадарна ийидай жими къафун*).

КЪЕЛІД *диал.* къелитІ.

КЪЕПІЕРГАН гамак (параллел епер кутІунна, къеб хъыз раснавай аял ксурдай чка).

КЪЕПІР: **къепир хъун** 1. буш хъун, юза хъун, юзун (мес. дивандин, столдин кІвачер); 2. пипІер чкадилай юзун, пипІерин дуьзвал амуць тавун (мес. дакІардин рамка ва мс.); **къепир авун** *кил.* **къепирун**.

КЪЕПІРВАЛ 1. бушвал, буш, юзаввай затІунин гьал; 2. дуьз пипІер юзанвай рамкадин ва мсб. гьал.

КЪЕПІРУН (-из, -на, -а) 1. бушарун, агъурун, юзурун; 2. дуьз пипІер чкадилай юзурун (мес. рамкадин).

КЪЕЧИ *диал.* къеци.

КЪЕЧИВАЛ *диал.* къецивал.

КЪЕЧИВАЛУН *диал.* къецивалун.

КЪИКЪ: **къикъ акъуд тавун** *рах.* ван акъуд тавун, рахун тавун, кисун.

КЪИЛІЙ: **къили авун** сив кун тийидай, недай (хъвадай) гьалдиз гъун (мес. хуьрек, чай); **къили хъун** ргарвал амуць тавун, сив кун тийидай, недай (хъвадай) гьалдиз атун (чай, хуьрек).

КЪИЛІХЪДИ *нар.* 1. къил агъуз, къил агъадаваз; **къилихъди фин,** **къилихъди ярх хъун**; 2. къил агъада аваз, терсина (мес. акъвазун).

КЪИЛІЙ-КЪИЛІЗ, КЪИЛІЙ-КЪИЛДИ *нар.* 1. къилелай кІвачел къван, тамам, вири; **къилій-къилиз куьцІуьн**; 2. къилелай (эвелдай) эхирда къван, вири (мес. кІелун).

КЪИТІ *диал.* **къит**.

КЪИТІВАЛ *диал.* къитвал.

КЪУЛУ́ (плоский) дуыз, чин дуыз (къул хьтин); **къулу къав**; **къулу къван**;
къулу авун къулу тир гьалдиз гъун.
КЪУЛУ хьун къулу тир гьалдиз атун.
КЪУЛУВАЛ къулу затӀунин гьал.
КЪУЛУ́КЪ цин къаб (*къвалакай куърсдай*).
КЪУРС *диал.* мурс.
КЪУРТӀУ́, КЪУРТӀИ *диал.* къуртӀуь.
КЪУРТӀУВАЛ *диал.* къуртӀуьвал.
КЪУХ (-вани, -вана) *диал.* туьд (*бязи ибарайра*); **къухвана акӀун** *диал.*
туьд (туьтуьна акӀун); **къухванилай тефин** *диал.* туьд (туьтуьнилай
тефин).
КЪУЬЧӀ *диал.* гъуьчӀ.

КӀ

КӀАЙМА́ (-ди, -да, -яр) хак, пая.
КӀАКӀ *диал.* **кӀакӀам**.
КӀАЛКӀУ́Н *диал.* галкӀун.
КӀАНШ (-уни, -уна, -ар) *диал.* 1. какруз, кукруз; 2. **кӀаш**.
КӀАРТӀУ́Ш (-ди, -да, -ар) *рах.* **картуф**.
КӀАС (-уни, -уна, -ар) кӀас яна алуднавай кӀус, къас, лукьма; **са кӀас ич**.
КӀАТӀ (-у, -а, -ар) кӀад (*техил твадай амбар*); * **ацӀай кӀатӀал гишин**
къиф (*л.х.м.*) гзаф девлетлу, вил ичӀи, вил ацӀун тийир, мискъи касдилай
рахадайла.
КӀАЧӀКӀА́ЧӀ (-ди, -да, -ар) *диал.* **качӀкачӀ**.
КӀВЕЧӀӀ *нугъ.* 1. эйбежер, кифир; **кӀвечи кас** (ант. иер); 2. пис; гьакӀан;
кӀвечи ни; **кӀвечи гъава** (ант. хъсан); * **кӀвечи хьун** а) эйбежер хьун,
кифир хьун; б) харапӀ хьун, пис хьун, чӀур хьун.
КӀВЕЧӀӀВАЛ 1. эйбежервал, кифирвал; 2. писвал (*пис затӀунин гьал*).
КӀЕ́ЛИН *диал, гл.* **кӀелун**.
КӀЕРЕ́БИЧ (-ди, -да, -ар) *диал.* **кӀерецӀ**; * **пичи кӀеребич** гзаф рахадайди,
лагълагъчи.
КӀЕРМЕ́ТӀ (-ди, -да, гз. акт.-ри) кӀарасдин тӀимил яргъи кӀус, селбе (*нугъ.*);
кӀерметӀ галтадарун; **кӀерметӀ илигун** (мес. кӀерецдин тарцел); * **кӀерметӀ**
хьун хун, хана пай хьун, куьруь хьун.
КӀЕТИ́Е (-ди, -да, -яр) *диал.* **гетӀе**.
КӀИМПӀӀЛ -ди, -да, гз. акт.-ри 1. кавалдин дуьгмеяр эвезун патал ва я
данадин гарданда еб твадамаз, епинин къилик акалдай тӀвалунин кӀус; 2. *рах.*
зар. аскӀан, куьруь итим.
КӀИРА́Ц сарар еке, еке сарар авай (*кас*).

КІРКІР (-ди, -да, -ар) *рах.* гыр-гыр, сарар экъисун, хъурун;

кІркір авун сарар экъисун, шит-шит хъурун.

КІРКІРУН *кил.* кІркір (кІркір авун).

КІР-ЧИЛ *диал.* кІр, цІл ва мс. гьелцел алаз векъ хкидайла лазим тир зерятар; * **кІр-чил кватІун** рекъиз мукъва хъун, чандал хъун (*къуъзуъ хъанвай, уьмуър акъалтІнавай касдин гъакъинда*).

КІУРКІ -ди, -да, *гз. акт.-ри* *бот.* тІур (*тарици пеш ийидай*); **кІурукІ авун** *кил.* кІурукІун.

КІУРКІУН (-из, -на, -а) кІурукІар ахъаюн, тІурар ахъаюн (*набататри*).

Л

ЛАМБЎК гъвечІи кесек, гъвечІи къамбук.

ЛАМРАЯПАР *бот.* шалфей.

ЛАНШ (-уни, -уна, -ар) *диал.* лаш; * **арабадин ланшар** арабадин балкІан кутадай яргъи къвалан лашарикай гъар сад.

ЛАПАН 1. леке (*хамунал*); 2. яру хъанвай чка (*хамунал*); * **лапанар алай** халариз, лекейриз ухшар нехишар алай (*мес. парча*).

ЛАПУХ хъвехъ дакІурна гъилин далудив хъуъкъвез вегъидай лапІаш.

ЛАС 1. секин; **лас гъуъл** секин (лепе алачир) гъуъл; **лас йиф** секин (ван алачир) йиф; **лас гъава** секин (гар авачир) гъава; 2. *пер.* гъиляй кар текъвер, алакъун авачир, кар алакъ тийир (*мес. итим*); * **Лас Океан** Тихий Океан.

ЛАСВАЛ 1. секинвал; 2. *пер.* гъерекатсузвал.

ЛАСВИЛЕДИ *кил.* ласдаказ.

ЛАСДАКАЗ *нареч.* 1. секиндаказ; 2. аста-аста, яваш-яваш, заланз-заланз.

ЛАСДИЗ *кил.* ласдаказ.

ЛАХТА (-ди, -да, -яр) курут; **ивидин лахта**.

ЛАХТА хъун лахта хъана, экъи хъун, къати хъун, кІеви хъун (*иви*).

ЛАХТР-ЛАХТР къугъунин тІвар (*аялрин*).

ЛАХЎМА -ди, -да, *гз. акт.-йри* 1. *ким.* купорос; 2. *пер. рах.* чІур хъанвай чехир.

ЛАХЪВАЦ 1. рувун дакІуникай (руфуна гар гъатуникай) азиат чІугвазвай кас; 2. *пер.* алчаг кас.

ЛАХЪРАХЪ *тягл.* дангылты сяси, дангылты.

ЛАХЪЎ *рах.* къуртІу, кГІай, ни (ял) агалтнавай; **лахъу кака** къуртІу кака.

ЛАХЪЎТ, ЛУХЪУРТ (-ди, -да, -ар) *дан.* лаггырты, сющбят, данышыг (*бош, мянасыз*); **лахъут гатун** лаггырты вурмаг, сющбят етмяк (*узун-узады, бош, мянасыз*).

ЛАХЪЎЦ *рах.* гзаф галатнавай, гзаф юргъун, тІакъат амачир (кас).

ЛАЦЎ 1. живедин (некІедин) ранг алай; **лацу шир**; 2. **лацубур** а) лацу рангунин тІамаяр ва я шахматдин фигураяр; б) лацу расадикай тирбур,

европавияр; в) лацу гвардиячияр, инкџилабдиз аксибур; * **лацу авун** лацу киреждай асунун; лацу шир (ранг) ягъун; лацу затІунив гуьцІна къацІурун.

ЛАЦУ ХЪУН 1. лацу рангунин гьалдиз атун; **чІулав затІ чухъуналди лацу жедач**; 2. лацу твар акатун, чал хъун, рехи хъун (чІарар, чуру); 3. жив къун, живеди къун; 4. лаз гун, экуъ хъун; 5. *пер.* чинин рангар атІун (*кичІевилэй*).

ЛАЦУВАЛ лацу затІунин гьал; **некледин лацувал**.

ЛАЦУГЪЕД *зоол.* белуга.

ЛЕГБЕ -ди, -да, гз. акт. -йри 1. раствор; **чепедин легбе**; 2. лил, жими къар, жими палчух.

ЛЕЖБЕР -ди, -да, гз. акт. -ри хуьруьн майишатдин крарал машгъул кас; туьрезчи, техилчи.

ЛЕЖБЕРВАЛ лежбердин пеше (кІвалах); техилчивал.

ЛЕЖЕН луж, десте (*къушарин*).

ЛЕЗГИ -ди, -да, гз. акт. -йри лезги чІал.

ЛЕЗГИДАЛ лезги чІалал; **лезгидал рахун**.

ЛЕЗГИНКА къуьлдай макъам; гъа макъамдал ийидай къуьл.

ЛЕКЪБЕН (-ди, -да, -ар) *диал.* **легъв**.

ЛЕКЪ -ини, -ина, гз. акт. -ери *анат.* чІулав жигер.

ЛЕКЪБЕН¹ (-ди, -да, -ар) *зоол.* къаплан.

ЛЕКЪБЕН² *кил.* **лиэн**.

ЛЕКІ, ЛЕК лек (*къадин лезги тайифайрин тІвар*).

ЛЕМБЕ (-ди, -да, -яр) гъвечІи кІунтІ (*векъин, самарин*).

ЛЕМБЕК *рах.* **налбек**.

ЛЕМБЕЯР (-йри, -йра) *диал.* **ягъалар**.

ЛЕМЕ¹ (-ди, -да, -яр) прунздин хуьруьш.

ЛЕМПЕ *рах.* **лампа**.

ЛЕПІ-ЛЕПІ *рах.* курицІулдин элуькъдай ва я гъахътин маса ван; **лепІ-лепІ авун** элуькъун (*куруцІул*).

ЛЕШ (-ини, -ина, -ер) 1. къенвай гъайвандин жендек; **хпен леш**; 2. инсандин мейит (*тагъкъыр авун манада*).

ЛИПІ¹ (-ди, -да, -ер) эркек чІиж, **тарагул**.

ЛИПІ² *межд.* кис! ванмир!; **липІ хъун** кисун, ван атІун.

ЛИПІ³ *диал.* **пенс**.

ЛИРЛИЯР (-йри, -йра) баядар, манияр.

ЛИЭН (-ди, -да, -ар) *диал.* **леэн**.

ЛИЭНЧИ *диал.* 1. лиенар ядайди; 2. лиэнар гагадай чатухъан.

ЛУГУР (-ди, -да, -ар) *рах.* **лув**.

ЛУГУНАР гз. папари къейидан къилел аваздалди, шез-шез лугъудай гафар; шелар; **лугъунар авун** *кил.* **лугъунарун**.

ЛУГУНАРУН (-из, -на, -а) къенвай касдин лайихлувилерикай тарифар ийиз-ийиз, авазралди шехун; **лугъунардай дишегъли**.

ЛУЗ луцади, луцада, гз. акт. **луцари** палчух; луз авун; луз ягъун.

ЛУКУТ (-ди, -да, -ар) *диал.* кІунтІ (*векъин, самарин*).

ЛУКЪ *рах.* 1. лукъдай ван (*къене яд авай къапунин галтад хъуникай арадал къведай ван*); 2. **къулукуь**.

ЛУЛ (-ди, -да, -ар) *анат.* кІвачин руфун, закІамрин (скІамрин) мускул.

ЛУМ (-уни, -уна, -ар) лом.

ЛУМУ *диал.* лимон.

ЛУШ *рах.* **лупІ авун** *рах.* вилер (кІакІамар) элягъун; **вили лупІдалди** вил ахъайна акъалдалди, са гъеленда, фад.

ЛУРС -уни, -уна, гз. акт. -ари *бот.* эвелук.

ЛУТ 1. *куьгън.* пластинка, вал (*грамофондин*); 2. *рах.* лото (*къугъун*).

ЛУФА (-ди, -да, -яр) мочалка (*урус*); **луфа ягъун** бедендал мочалка алтадун, мочалкадив жендек чухъуьн.

ЛУХ: **лух пиян** *рах.* луьл пиян, лап пиян, акъалтІай пиян.

ЛУШКА (-ди, -да, -яр) *dial.* уьндуьшка; биби (*нугъ.*); **лушкадин кІек** уьндуьшкадин кІек, лош.

ЛУЪГЪ (**луькъве, луькъве, луькъвер**) *диал.* легъв, лекъвен.

ЛУЪГЪ-СИН *диал.* легъв-син.

ЛУЪКІВЕНУН *диал.* луькІуьнун.

ЛУЪЛУЪ¹ (-ди, -да, -яр) *рах.* брильянт.

ЛУЪЛУЪ²: **луьлуь агун** *диал.* алцуарун, гъилле агун, тупІал элкъуьрун.

М

МАГЪ *межд.* ма!, къачу!

МАГЪНА (-ди, -да, -яр) *диал.* багъна.

МАДАРУН (-из, -на, мадара ая/-а) 1. къенятун, къенят авун, къенятдалди кІвалахарун (серф авун, харж авун), къенят авуна тун; 2. *пер.* авай тІимилдаз къенятун, къенятдалди къил хуьн.

МАЖХАР -ди, -да, гз. акт. -ри *куьгън.* виликра къуюдай яд ва я нафт акъудун патал элкъвей чарх хътинди.

МАЗАН -ди, -да, гз. акт. -ри ашукъ (*чуьнгуьр ядай*).

МАЗАНВАЛ ашукъвал, ашукъдин сенят.

МАКАТ кямир! манада.

МАКЪУНТАР *бот.* магъ (макъун тар).

МАКЪАКЪИЛ (-ди, -да, -ар) *диал.* къатран.

МАКЪ¹ *диал.* акъул; **макъ авай бах макъу.**

МАКЪ² (-ади, -ада, -ар) *диал.* пи, къенен пи, къенерин гъери; * **макъад рад** пи алай яцІу рад.

МАКЪРАГ -ди, -да, гз. акт. -ри *диал.* цлар эцигдай устІар.

МАКЪУ *диал.* акъуллу.

МАЛАГЪАН -ди, -да, гз. акт. -ри гъилин гъел (алерар), гъвечи гъел.

МАНИДАР -ди, -да, гз. акт. -ри 1. манияр лугъудайди, маничи; 2. манияр туькІуьрдайди.

МАРА́¹ (-ди, -да, -яр) *диал.* мере.

МАРВ (-у, -а, -ар) *бот.* свидина (тар, кул).

МАРВАРЦУЪК (-веди, -веда, -вер) къизилгуъл.

МАРВУ́Н: марвун тар (кул) *бот.* свидина; **марвун т́вал** свидина чубуу.

МАРВУ́ТАР (-ци, -це, -ар) *бот.* свидина.

МАРГЪ́В¹ (-уни, -уна, -вар) янвай векъин зул.

МАРГЪ́В² (-уни, -уна, -вар) зул; **маргъвар авай** *кил.* маргъварин.

МАРГЪ́ВАРИН маргъвар авай, зулар авай, зул-зул; **маргъварин перем**

маргъвар авай перем.

МАРГЪ́У маргъвар авай, зулар авай; **маргъу кац** маргъвар авай кац.

МАРК *рах.* маркв.

МА́САД -а, -а, *зс. акт.* -буру муькууд, гъейриди; **аллагъди фу садаз, иштягъ масадаз ганва.**

МА́САДАН масадаз махсус; масадаз талукъ; **масадан балкIанда л акъахайди фад аватда.**

МА́САНАГ 1. маса чка; 2. *пер.* чара чка, яд уьлкве, гъурбат.

МА́САНИЗ *нар.* маса чкадиз.

МА́САНИХЪ *нар.* маса чка галай патахъ.

МАСД́АР (МЕСДЕР) *грам.* инфинитив (*глаголдин вахт, кас, къадар тайин тушир форма*).

МАСТ́ (-ади, -ада, -ар) *диал.* мефтI.

МАТКЪ́АБ (-ди, -да, -ар) *диал.* муткъаб.

МАТИАН -ди, -да, *зс. акт.* -ри *бот.* гъетрецуък (чистотел).

МАФÉ *диал.* магъфе.

МАХ -уни, -уна, *зс. акт.* -ари 1. нагъил, гъикая, риваят, къиса, миф; **халкъдин махар**; 2. *пер.* таб, вичи-вичелай туькIуърай затI; **мах ахъаюн** а) нагъил ахъаюн, нагъил авун; б) *пер.* вичелай туькIуърун, вичелай хурун.

МАЦ́ (-ди, -да, -ар) гъил, баца (*бицIи аялдин гъил*).

МАШАР (-ди, -да, -ар) *диал.* мишер.

МАШАТ хъун *рах.* зарар галукъун, зиян галукъун; хасаратвал галукъун.

МАША́ТУН (-из, -на, -а) 1. зиян гун, зарар галукъарун; хасаратвал галукъарун; 2. манийвал авун, маний хъун.

МАШУ́КI (-ди, -да, -ар) шешел.

МАШУ́КIРАЛДИ *нареч.* шешелралди.

МЕГЪ́РЕЗ, МЕЪ́РЕЗ: меърез хъун патав агатун; акахъун.

МЕГЪ́КÉМА *рах.* мягъкема.

МЕГЪ́РÉБ (-ди, -да, -ар) жгъа; **кIекрен мегъреб** кIекрен жгъа.

МЕКВ (-е, -е, -ер) чанг; гъаб (*къве гъилинни*); **са мекве авай кáлар** са чанг калар.

МЕНГИШУН (-из, -на, -а) *диал.* бижитI авун, дикъет желб авун, къалурна гъвесдиз (темягъдиз) гъун, амма гун тавун.

МЕНТ́ (-ини, -ина, -ер) *диал.* мерт.

МЕРГ: **вун гъи мергина авай?** *рах.* вун гъи жегъеннемда авай? вун гъиниз квахънавай? гъина камар язвай?

МЕРГЪВѢР (*т. мергъв*): мергъвер авай маргъвар авай, зул-зул; мергъвер хъун маргъвар хъун; *кил. маргъв*².

МЕРГЪУЪ *кил. маргъу*.

МЕРМЕЪР *диал. мармар*.

МЕРМЕШИЛ (-ди, -да, -ар) *диал. вермишел*.

МЕТГ *диал. мед*.

МЕХЪВ кІвалаклар къадайла, кІарцив кІвалаклар акъалдайла винелай алахдай тІимил гъуър.

МИЖЕВИР *диал. межевир*.

МИЙІТ (-ди, -да, -ар) *диал. мейит*.

МИЛАВ -ди, -да, гз. акт. -ри синька.

МИСКІ, МИСКІИ *куьгън. мискІин*.

МИСМАР *диал. масмар*.

МИТІСНА *диал. йис*² (къведай йисуз, муькуь йисуз).

МИТІИГЪ *диал. муьтлуьгъ*.

МИТІИГЪАРУН (-из, -на, -а) *диал. муьтлуьгъарун*.

МИТІИГЪВАЛ *диал. муьтлуьгъвал*.

МИЦІ *диал. муькуь*.

МИЦІКЪУЗ *диал. муькуькъуз*.

МИЧІ мичІвал, экв авачир гъал; мичІ алуькна; вацра мичІер.

МУКЪК -ди, -да, гз. акт. -ри хурунардай станокдин пай.

МУКУР *диал. муклур*.

МУКЪАМ (-ди, -да, -ар) *диал. 1. макъам; 2. пер. хесет, тІул, адет*.

МУКІАТІ (-ди, -да, -ар) къалин еб.

МУКІУЛ -ди, -да, гз. акт. -ри *анат.* сивин къавун къулухъ гъвечІи конусдиз ухшар, туьтер къведамаз дакІвадай пай.

МУМА *диал. эме*.

МУНБАГЪ *диал. мублагъ*.

МУРКАДИ, МУРКАДА, МУРКАР *диал. мурк (муркІади, муркІади, муркІар)*.

МУРКУЦІ *диал. мурклуцІ*.

МУЧІУР *диал. чин чІуру, чиркин, эйбежер*.

МУЪРЦЕЪР *гз. (т. муьрц) -и, -а* рухуниз мукъва дишегълийриз (ва я гъайванриз) жедай тІалар, санжуар.

МУЪТКВЕЪР: муьтквер тар ёлка.

МУЪХЧ (-уь, -е, -ер) *диал. муьхц*.

МЯГЪТІАЛ *диал. мягътел*.

Н

НАЙЎБ (-ди, -да, -ар) *диал. мехъеррик*: чамран эрчи ва чапла акъваздай дустар.

НАКШИ *диал. некшуь*.

НАКЪУШ *диал. нунуш*.

НАЛУК *рах. налог*.

НАЛЧИ (-ди, -да, -яр) *диал. гъвечи хъуьцуьган (винел ацукъун патал)*.

НАР¹ (-ди, -да, -ар) *анар*.

НАР² (-и, -а, -ар) *диал. нер*.

НАРАЧИ *диал. неречи*.

НАСУС *рах. насос*.

НЕВ хърак фу чрадайла, фан чин хъсандиз яру хъун патал, адан чиниз гузвай ялав; **нев агъузун (нев тИмиларун)** фан чин кун тавун патал, цукIвар агъузна фан чиниз физвай ялав тИмиларун; **нев хкажун** фан чин хъсандиз яру хъун патал цукIвар хкажна ялав артухарун.

НЕВЕГЪАР *гз. (т. невегъ)* къуд пад, элкъвер, пад-къерех, мукъув гвай, элкъвез-элкъвез аквазвай чкаяр.

НЕГЕН *диал. няни*.

НЕКЕДИ, НЕКЕДА, НЕКЕР *диал. нек (некеди, некеда, некер)*.

НЕКШУЪ (-ди, -да, -яр) *диал. ашукъ, кишияр*; **малдин некшуь** малдин ашукъ, еке некшуь; **цегърен некшуь** цегърен ашукъ, цIех.

НЕКЪЙ (-ди, -да, -яр) *диал. некъи*.

НЕКЕБАН (-ди, -да, -ар) 1. нек ацадайди; 2. нек маса гудайди.

НЕКЕДСАС (-ра, -ра, -рар) некIедин сас (*бицIек аялдин сад лагъай сас*).

НЕКЕДСТХА (-ди, -да, -яр) некIедин стха (*са дидедикай нек хъвайи гада аялкай гъар сад*).

НЕКЕДХАПА (-ди, -да, -яр) некIедал чрай хапа.

НЕКЕДХЪАЧ *бот. одуванчик*.

НЕТИ (-ре, -ре, -ер) *диал. цIерцIел*.

НЕТЕЧ 1. нет алай, нетIре къунвай; 2. нет алайди; 3. *пер. гзаф пинти, чиркин (кас)*.

НЕХЕН: **нехен лугъун** *диал. саки, гуя, гуя хъи*.

НЕХИРХЪАН (-ди, -да, -ар) *диал. нехирбан*.

НЕХИРХЪАНВАЛ (-ди, -да, -ар) *диал. нехирбанвал*.

НЕХИРЧИ (-ди, -да, -яр) *рах. нехирбан*.

НИКЕГЪАН *диал. некегъан*.

НИНЕ¹ *диал. нини (вилин)*.

НИНИМ-СИСИМ: **ниним-сисим авун** *диал. а)* наздалди хуьн, чан-чан лугъуз хуьн, кинар авун; б) наз гун, наз авун; **ниним-сисимдалди хуьн** наздалди хуьн, эркиван хуьн.

НИСЕН *диал. нисин*.

НИСЕНЛАЙ *диал. нисинлай*.

НУПА¹ (-ди, -да, -яр) *диал. нубат*.

НУЦИ² (-ра, -ра, -ар) *диал. нуькI*.

НУЦИАЛ (-ди, -да, -ар) *куьгън. гъаким, чIехиди*.

НУЦІРАЃЪАЛАР (-и, -а) бот. сахв (*хъипи сармашух*).

НЯН (-и, -а, -ар) диал. няни.

П

ПАГЎН рах. погон.

ПАКАНЛАЙ диал. пакамалай.

ПАКАРА диал. бакара.

ПАЛІ диал. піни.

ПАЛІВАН диал. пагъливан.

ПАЛИЛЕ, ПАПИЛЕ (-ди, -да, -яр) диал. перпилаг.

ПАЛКАН (-ди, -да, -ар) диал. балкан.

ПАЛТУН (-ди, -да, -ар) диал. палту, пальто.

ПАЛХУРДА рах. ажуз, маймах, гъиляй кар текъвер, кар алакъ тийир, виже текъвер кас.

ПАМАДУР (-ди, -да, -ар) дан. помидор.

ПАМБАГИН рах. памбагдин.

ПАПАТИ, ПУПАТИ (-ди, -да, -ар) диал. пупарихъ галайди, пупарихъ къанихди.

ПАРА гзаф; **пара авун** а) гзаф авун, гзафарун, артухарун, хкажун; б) винел хтун, винел эхцигун, алава авун; **пара хъун** гзаф хъун, артух хъун, винел хтун; бул хъун.

ПАРЗЎ диал. барзу.

ПАРМАК (-ди, -да, -ар) диал. бармак.

ПАФ 1. кТай, кТана авахъзавай, хъуьтуьл; **паф кларас**; 2. пер. манасуз, дуьзгуьн тушир; куьгъне хъанвай; **паф фикирар**.

ПАФ хъун 1. кТун, кТана авахъун, кТана хъуьтуьл хъун (кларас, къул); кТана чІур хъун (хали ва мс.); 2. пер. къил къун тавун, нетижа тахъун.

ПАФВАЛ паф затІунин гъал.

ПАХМИЛ рах. похмел.

ПАХШ: **пахш авун** диал. 1. гъил къачун (багъишламишун); 2. гун; 3. бахш авун.

ПАХШАНД диал. бахшанд.

ПАЧІУХ диал. бачІух.

ПЕКЪЕ (-ди, -да, -яр) диал. бекъе.

ПЕЛ¹ [ппел] (-е, -е, -ер) лоб (*урус.*);* **пелен гъекъ** кІвалах, зегъмет; **пелен кхъинар** дин. къисмет, талигъ.

ПЕЛ² [ппел] (-е, -е, -ер) тепе.

ПЕНПЕ диал. пемпе.

ПЕНПЕЧИ диал. пемпечи.

ПЕРГЪЕР диал. 1. парчадин цІил, **бижгъер**; 2. къери цифер (*цавал*), **бергъер**.

ПЕРГЪЕРАР *кил.* пергъер.

ПЕЧЕЪАТ *диал.* бажагъат.

ПЕШИ *диал.* биши.

ПЕШИВАЛ *диал.* бишивал.

ПЕШЪ ХЪУН *диал.* биши хъун.

ПИКИ (-ини, -ина, -ер) *диал.* сахнах (*карасдикай раснавай*); **далдамдин** **пикI**; * **руфун пикI хътин** еке руфун квай, руфун еке.

ПИКІЕР (-и, -а) *гз. рах.* къуша накъра, думбул.

ПИЛÉ тенпел, залан юзадай; **пиле яц** а) тенпел яц; б) *рах.* тенпел кас.

ПИЛÉК (-ди, -да, -ар) хал, леке (*гъайванрин*).

ПИЛÍСУФ (-ди, -да, -ар) *бот.* марфадин къарникъуз.

ПИН хеси тавунвай; **пин жунгав.**

ПИНЦI са къунилай хана, хъиткъинна алатай кIус, хъирепI.

ПИПÉ (-ди, -да, -яр) *диал.* пепе.

ПÍПИ *диал.* бйби, уъндуъшка.

ПИПÍЛ вичиз хас жуъреда кIватIнавай гъалар (*хурунра*).

ПИПÍТI *рах.* машиндин сигнал.

ПИРÍЦI *диал.* акъул балугъ тахъанвай, тежриба авачир, гада аял манада.

ПИРЧ (-и, -е, -ер) *диал.* пурч.

ПИРЧÍН (-ди, -да, -ар) *диал.* фирчин.

ПИСТ *диал.* пишт.

ПИЦÍЛ *диал.* бицил.

ПИЧÍ [пиччи] *рах.* пичIи.

ПИЧÍВАЛ [пиччивал] *рах.* пичIивал.

ПИЧI *диал.* пицI.

ПИШТАВ (-ди, -да, -ар) *къугън. рах.* тапанчи.

ПТИ *рах.* пити.

ПУКВАР *диал.* паквар.

ПУМАЗИН *диал.* памазин.

ПУНÁ (-ди, -да, -яр) бине, алачух.

ПУРДАС *диал.* пинти; михьи тушир.

ПУРПАЦ; **япун пурпац** япун хъуьтул, япагъан кутадай чка.

ПУРЦУХ 1. *зоол.* муънуьгъ; 2. *рах.* куьк, тумпуц, сагълам, гумрагъ; **пурцух** аял куьк ушаг.

ПУСПУС: **пуспус авун** *кил.* пуспусун.

ПУСПУСУН (-из, -на, пуспус ая/-а) чинеба рахун, масабуруз ван текъведайвал рахун.

ПУЪРКЪУЪ *диал.* буъркъуь.

ПУЪРКЪУЪВАЛ *диал.* буъркъуьвал.

Ш

ШАКЪ *анат.* думбукьул (*ттумунин КIараб*).

ШАРКІВ *-уни, -уна, гз. акт.-вари* емишда ва мс. куьна жедай, марфадилай кьулухъ жедай ва мс.; **ПIаркІв ягъун** (мес. якІуз).

ШАРЛА 1. денбел, шараг (*къушран*); **къветрен пIарла** къветрен шараг; 2. *пер.* суьтуьл манада (*тештигъра*).

ШАРЦІАК *диал.* **барцІак**.

ШАТІАХ (*-ди, -да, -ар*) *диал.* **барцІак**.

ШАТІНУС (*-ди, -да, -ар*) сини.

ШАЦІАР (*-и, -а*) *диал. мед.* цегъер; **пацIар ягъун** *диал.* цегъер ягъун.

ШАЧІАХ *диал.* **бачІах**.

ШЕВЕРГАН (*-ди, -да, -ар*) *бах* **букIа**.

ШЕКЪЕ *диал.* **бекъе**.

ШЕРТІЕХ: **пIертIех авун** *кил.* **пIертIехун**.

ШЕРТІЕХ хъун кьилий-кьилди, кьилелай кIвачелди куьцІуьн.

ШЕРТІЕХАРУН (*-из, -на, -а*) кьилий-кьилди, кьилелай кIвачел къван куьцІуьрун.

ШЕРТІЕХУН *кил.* **пIертIехарун**.

ШЕРХ(В) кхьинар алай гъвечІи кагъаз, талон ва мсб.

ШЕТИШ *диал.* **битІиш**.

ШИКІ *диал.* **пикI**.

ШИЦІ *диал.* **пицI**.

ШИЧИ (*пичІини, пичІина, пичІер*) *диал.* **пицI**.

ШИШ: **пиш хъун** *нугъ.* шупI хъун.

ШИШУН (*-из, -на, -а*) *нугъ.* шупIун.

ШУЗНАЦ *рах.* пIуззарар еке, къалин (куьрс хъайи) пIуззарар авай.

ШУРЦІ: **пIуьрцI ягъун** *рах.* жими затI, яд ва я тфу пIуззаррин арадай гадрун.

ШУТИ-ШУТИ (*-ди, -да, -ар*) *рах.* гъакІан буш рахунар (ихтилатар), чIеря-пIеря; **пIутI-пIутIмир** гъакI рахамир, сивиз къай гумир, кис.

ШУТИШУТИЧИ *рах.* гзаф рахадайти, лагълагъчи.

Р

РАВ *-у, -а, гз. акт. -ари* 1. шапкадин вилик хкис хъайи пай (*чиниз рагъ тефин патал*); **шапкадин рав**; 2. къапунин винел къерех; **раварив къван ацIурун**; 3. *рах.* са шаламар ийидай хам, ли.

РАГЪАЛАГ (*-ди, -да, -ар*) *диал.* **гъаргъалаг**.

РАГЪВАЛ *диал.* ругъвал.

РАКЪЙНПЕПЕ *зоол.* бронзовка (*урус.*).

РАКЪЙНЦУЪК *бот.* подсолнечник (*урус.*).

РАКЪЎН (-ваз, -вана, -укъ) *гл.* гзаф кьурун, кѐви хьун, къван (ракъ) хьиз хьун (мес. фу).

РГАР кузвай, ругур гьалда авай; **ргар нек.**

РГАРВАЛ ргар затѐунин гьал.

РГАРДАКАЗ *нар.* ргар гьалда, гзаф чимиз, куз-куз.

РЕГЪБЕТ *диал.* рябет.

РЕГЪДѐН *диал.* рагъдан.

РЕГЪѐЛ¹ (-ди, -да, -ар) кьерех; **фан регъел** фан кьерех; **вацѐун регъел** вацѐун кьерех.

РЕГЪѐЛ² *диал.* 1. бары; *бах* **пару**; 2. сяки; 3. китабалты; *бах* **рагьил.**

РЕГЪѐЛ³ (-ди, -да, -ар) *зоол.* сцлейсин (*дяляйя охшар шейван*).

РЕГЪѐЛ⁴ (-ди, -да, -ар) *бот.* галчѐур жедай набатат.

РЕГЪЎБ² (-ди, -да, -яр) мамар квай гъайванрин нек **кѐватѐ** жедай чка.

РЕКЪѐР (-и, -а) *гз. диал.* **рехъ.**

РЕХВ (*гз.* **рекъвер**) гьелцин къамара жедай кѐрасдин хкарикай гьар сад.

РИПѐЦ *рах.* 1. акьул-балугъ тахъанвай; тежриба авачир (*гада аял*); 2. буйдиз гъвечи, гзаф гъвечи; **рипиц аял.**

РИЧѐН: **ивиди ричин** ивидлай хьун, ивид кѐене хьун, ивиди тухун.

РИЧ *диал.* **рицѐ.**

РУГЪЎЛ *диал.* **рагъул.**

РУГЪЎЛУН *диал.* **рагъуларун.**

РУК (-ва, -ва, -вар) *диал.* **ттам**; **рукваз фин** тамуз фин.

РУКЪЎРУН *диал.* **ракъурун.**

РУХСАТ -ди, -да, *гз. акт.* -ри ижаза, вахт, муьгълет; * **рухсат гун** а) ижаза гун; б) вахт гун, муьгълет гун; в) *этногр.* хийир-дуьа гун; **рухсат къачун** а) ижаза къачун; б) вахт къачун, муьгълет къачун.

РУХЪЛ -ди, -да, *гз. акт.* -ри *хим.* **цагъ.**

РУЪШТ -уьни, -уьна, *гз. акт.* -ери жигъир.

РЦАМ (-ди, -да, -ар) *диал.* **рацѐам.**

РЯДѐН (-и, -а, -ар) *диал.* **рагъдан, няни.**

РЯДѐНАЛДИ *диал.* няналди.

С

САЛ¹ (-а, -а, -ар) бустан.

САЛ дар, гьаркъуь тушир, гуьтѐуь; **сал рехъ**; **сал авун** дар авун, гуьтѐуь авун; * **фир-тефир (чка) сал авун** дуьнья дар авун, кѐеве тун, кьарсурун; дуьнья зиндан авун.

САЛВАЛ сал затѐунин гьал; дарвал, гуьтѐуьвал; **рекьин салвал.**

САНТ¹ (-уни, -уна, -ар) *диал.* ири кесек (къамбук).

САНТ² *диал.* сунт.

САР³ (сру, сра, сраp) *диал.* сур (*къейиди кучукнавай*).

САТІЎЛ хесетар, къилихар сад тир; са хесетдин, са къилихдин; // юлдаш.

САТІЎЛВАЛ хесетар, къилихар сад тирвал.

СВАР -ци, -це, *гз. акт.* -ари 1. фер; 2. ара (*тІумил*); **рикІинив свар тур** рикІинив ара тур.

СВЕС *диал.* ргадамаз чкІидай; **свес картуф** *диал.* сав (сав картуф).

СЕЛБЕ (-ди, -да, -яр) *диал.* кІерметІ.

СЕМЕР -ди, -да, *гз. акт.* -ри гъайвандал пар эцигдамаз, адан далудал эцигдай къене нагъвар тунвай турба; **семер алай балкІан**.

СЕНВІЗ *диал.* сенфиз.

СЕНВЕЛАЙ *нареч.* сенфелай.

СПИЛ (-ди, -да, -ар) *диал.* спел.

СПІЛБЕГ *рах.* спелбег.

СИРІН *диал.* серин.

СУН²: **циф сун** цифеди къун, циф гъатун.

СУП (-ди, -да, -ар) *диал.* хаш лишан (*къумардин чарарал*).

СУПІЎР -ди, -да, *гз. акт.* -ри 1. *тех.* фарфалаг; 2. *нузъ.* цІакул; * **супІурни галуць тавуна** зарар тахъана, са хасаратвални тахъана, сагъ-саламат.

СУР² куьгъне; къадим; **сур чІаван (сур девирдин)** къадим девирдиз талуць, къадим девирдин; **сур тар** куьгъне тар, куьзуь тар (*тан кІанвай, чІаф хъанвай тар*).

СУР хъун *диал.* куьгъне хъуникди ва я гзаф амуцьуникди авахъун, кІус-кІус хъун, бижгъер-бижгъер хъун; кутІун.

СУРВАЛ кюцнялик; гядимлик, тарихи кюцня олма, кечмиша аид олма.

СУРІЎНКЪВАН сурун къилихъ ядай къван.

СУРІЎНПЕПЕ *зоол.* гзафни-гзаф сурарал жедай са пепе.

СУТФАЊУН (-из, -на, -а) сафунай ягъун; **гъуьр сутфанун; къуьл сутфанун**.

Т

ТА [тта]; **та хъун** *диал.* тІа хъун.

ТАБ (таб) судорога (*урус.*); **таб акъалтун** судорогади къун, дамарар агаж хъун, къиж хъун, гъерекат ийиз тахъун.

ТАБ (таб) 1. ламувал; **таб чІугун** ламувал чІугун; 2. ламу, къеж кумай, къуру тушир, ицІи; **таб кІарас** ламу кІарас.

ТАБ хъун ламу хъун, ламувал чІугун.

ТАБВАЛ ламувал; таб, къеж кумай затІунин гъал.

ТАВ¹ (-уни, -уна, -ар) *диал.* гурмагъ, тавун.

ТАВА (-ди, -да, -яр) ягълав.

ТА'ВА́ (-ди, -да, -яр) *диал.* дяве.
ТАЛ [тгал] *диал.* тгал.
ТА́ПКА ди, -да, гз. акт. -йри *х.м.* керки; **тапка ягъун**.
ТАР³ [ттар]: **тар хъун** *диал.* **тПар (тПар хъун)**.
ТАФТАР (-ди, -да, -ар) *диал.* дафтар.
ТАХВА́Р -ди, -да, гз. акт. -ри къуьлуьн калрикай гъилин регъверал
регъвенвай гъуьр (*сав ийидай*).
ТАХУЛ *диал.* **техил**.
ТВАР² [ттвар] (-ци, -це, -ар) *диал.* тВар.
ТВЕХ *диал.* **техв**.
ТЕЖЕ́Н ди, -да, гз. акт. -ри цел (*чухъвена цИийи къилелай кИвалахарзавай*).
ТЕМБЕ́К (-ди, -да, -ар) *рах.* **тенбек**.
ТЕМЕ́ГЪ *диал.* **темягъ**.
ТЕРЕ́ХИЛ *диал.* **терехуьл**.
ТИЙ [тгий] *диал.* **тир** [ттир].
ТИРГ -ини, -ина, гз. акт. -ери *анат.* сарарин кIаник квай як, куручI, дигар.
ТИХТ́ИХ -ди, -да, гз. акт. -ри; хъиткъитI.
Т́ИХУН (-из, -на, тих/а) *аял. рах.* атIун, тукIун.
ТЌБИЛ *рах.* **тикъил**.
ТУВУ́Л [ттувул] *диал.* **дувул**.
ТУГУ́РУН [ттугурун] *диал.* **дугурун**.
ТУГЪ [ттугъ] -вади, -вада, гз. акт. -вари цурунек; **некIеди кайида**
тугъвадиз уф гуда.
ТУГЪА́ГЪА давугъа.
ТУКУ́Н (-ваз, -уна, тукуг) *диал.* туьд атIун, **тукIун**.
ТУЌИУН² (-ди, -да, -ар) *диал.* **дуркIун**.
ТУЛА́БА [ттулаба] *нареч.* сиви-сивди; **тулаба ацIурун (тулаба авун)**.
ТУМУ́Н [ттумун] 1. тум патал хвенвай; **тумун мух (къуьл)**; 2. *рах.*
дамазлук, жинсинин; **тумун гьер**.
ТУР² [ттур] (-уни, -уна, -ар) *диал.* **тIур (ханIа недай)**.
ТУРГЪУ́ЦI гзаф жими тинидин ханIа; **тургъуцI ханIа** маж (*гзаф жими*).
ТУРЌИУН *диал.* **дуркIун**.
ТУРМА́ЧИ, ТУЪРМЕ́ЦI -ди, -да, гз. акт. -ри *диал.* къене гъери, шур, ва я
ниси туна луьле хъиз алчударнавай фу, лаваш.
ТУЪЌИВЕН *диал.* **тIеквен**.
ТХИ *аял. рах.* чукIул.
ТШ-Ш-Ш *межд.* секин хъухъ, ван твамир, ванмир.
ТЫР-Р-Р *межд.* физвай балкIан акъвазарун патал лугъудай гаф.

ТI

ТІА¹ *диал. вучиз.*

ТІАК¹ (-а, -а, -ар) *диал. дакІ.*

ТІАКІЎН *диал. дакІун.*

ТІАКІЎРУН *диал. дакІурун.*

ТІАЛАКЬ¹: **гаф тіалакьда акьун** а) тіалаб, ният, мурад кьилиз акьатун; б) *пер.* гаф чкадал атун, лишанда акьун.

ТІАМАЈАР (-йри, -йра) тіамадин кьванер; **тіамайрал кьугьун.**

ТІАМБЎР -ди, -да, *гз. акт. -ри* тиски (*урус.*).

ТІАПШІ (-ди, -да, -ар) яцІу, кьуру хьана кІеви хьанвай кьен буш балдургьандин тан; * **тіапшІ хьиз хьун** *пер.* руфун дакІун (*гзаф тІуьникди*).

ТІАРЎН -ди, -да, *гз. акт. -ри* сажа (*урус.*), гьис (*гурмагьди ва мсб. кьадай*); * **тіарун хьтин** тіарундиз ухшар, чІуп-чІулав.

ТІАЯ *диал. гьинава.*

ТІВАРУНХЕЛ, ТІВАРУНСТХА (-иле, -иле, -илер) адаш.

ТІВАТІ (тіутІра, тіутІра, тіутІар) *диал. тіветІ.*

ТІВЕК (туькІве, туькІве, туькІвер) *диал. тіекв.*

ТІВЭК-ТІВЕК *диал. тіекв-тіекв.*

ТІВЕХ (-е, -е, -ер) *диал. тіехв.*

ТІЛИЗ³ *диал. сая.*

ТІУГЪВАЛ¹ (-ди, -да) 1. эпидемия; 2. *пер.* гзаф фад ва гегьеншдаказ чкІидай затІунин гьакьинда.

ТІУБЛГЪЎМ¹ (-ди, -да, -ар) *диал.* 1. куьпчи (*гьалар рангадал вегьидай*); 2. *пер.* чин-гьил, пек-лек рангадай кьацІанвайди.

ТІУБРЛЎБ *диал. кфил.*

ТІУБРЎБКЪЎМ² тімил туькьуьл, туькьуьлвал квай, туькьуьл тегьер; * **тіурьукьуьм хьун** а) гьалар чІур хьун, перт хьун; б) суьст хьун, гьалсуз хьун, лемс хьун.

У

УЗУН (-аз, -ана, -уз) *гл.* кьавурун; мес. кинияр, чІахар, шуьмягьар, семечкаяр ва мсб.; хуьрекриз талукь туш).

УКЪЎЗ *диал. юкьуз.*

УМАРАТ (-ди, -да, -ар) *диал.* 1. хазина; 2. мал-девет.

УМАХ (-ди, -да, -ар) *диал.* 1. несил; 2. мукьва-кьили, далу.

УН *диал. эхь.*

УСЎН¹ -ди, -да, *гз. акт. -ри* жугьун, чапар, жалан; **цацарин усун; усун чІугун** (усун элкьуьрун) жугьун элкьуьрун, жугьунда тун.

УСЎН² (-аз, -ана, усус) *гл.:* **усай ван** акІай хьтин, хир-хирдай хьтин чІун галай ван; **усай шикил** хьсан кьатІуз тежер, рангар акахьай хьтин, хьипи хьанвай, михьиз аквазвачир шикил; **усай экв** заиф экв, буьркьуь экв; **ванер**

усун ванер ифин, ванер акӀун, ванер кьун; **усана акун** вилериз хьсан акун тавун, вилериз зайиф акун, вилериз циф авай хьыз акун, вилери хьсан кьатун тавун (са затӀ).

УТӀА *диал.* **атӀа**.

УТӀАНАГ *диал.* **атӀанаг**.

УФТАН хьун гьалиб хьун.

УФТАНВАЛ гьалибвал.

УФТАНВИЛЕЛДИ *нареч.* гьалибвилелди.

УЪ

УЪГУЪН (-вез, -вена, -уьг) *диал.* гуьцӀун.

УЪКНЕН *диал.* экуьнан, экуьн, пакама; **уькнехь** экуьнахь; **уькнехь фад** кьарагьун.

УЪКНЕНЛАЙ *диал. нареч.* экуьнилай гатӀунна.

УЪКУЪ *диал.* экуь.

УЪЛ (-уь, -е, -ер) *диал.* **вил** (*эжв аквадай орган*).

УЪЛЖЕ тумун винел пад; **уьлжед як**; **уьлжедин кӀараб** дунбукуул.

УЪЛУЪГАН -ди, -да, гз. акт. -ри 1. рух храдай ттарарин гьяркьувилехь гагьадардай кӀарасрикай гьяр сад; 2. *рах.* гзаф яргьи (кас).

УЪЛУЪК *диал.* **вилик**.

УЪЛУЪКАЙ *диал.* **виликай**.

УЪЛУЪКАН *диал.* **вликан**.

УЪР (-уь, -е, -ер) *диал.* **вир**.

УЪРТ (-еди, -еда -ер) *диал.* **вирт**.

УЪЪ (-ди, -да, -яр) *диал.* **иви**.

Ф

ФАЙКА (-ди, -да, -яр) *рах.* фуфайка.

ФАНАР (-ди, -да, -ар) *рах.* **фонарь**.

ФАРТУШАЛИ *рах.* нер эвичӀзавай, пинти, михьи тушир (кас).

ФЕЙСАН *рах.* **шазан**.

ФЕЙСУЗ *рах.* **шаз**.

ФИНІЛ (-ди, -да, -ар) фланел (*сун парча*).

ФИТИЛ (-ди, -да, -ар) *рах.* **фитиль**.

ФИТИЛ: **фитил хьайи** *диал.* бириш-бириш хьайи, шуьткверар гьатай; сур хьайи; **фитил хьун** биришар гьатун, бириш-бириш хьун, шуьткверар гьатун; сур хьун (ппек, парча).

ФИТІЙЛАРУН (-из, -на, -а) бириш-бириш авун, биришар тун, шуьткверар тун (пекина, парчада).

ФРУМ (-ди, -да, -ар) *диал.* жуьре, кьайда; **и фрум** и жуьре, и кьайдада.

ФТУР, ФУТУР: **фтур квай хьтинди** са чкадал акьвазна кьарай текьверди; сабур авачир, датІана тешвидик квай, нарагьат кас.

ФУРМА¹ *рах.* форма.

ФУРТНА *нареч. рах.* гьасятда, садлагьана.

ФУРФАЛАГ (-ди, -да, -ар) *диал.* фарфалаг.

Х

ХАВЛА² *диал.;* **хавла хьун** кьил акахьун, са куьнал машгьул хьун.

ХАГЬІШ (-ди, -да, -ар) [*фарс.*] тавакьу; **хагьиш авун** тавакьу авун, кІан хьун.

ХАГЬІШУН (-из, -на, -а) *кил.* хагьиш (хагьиш авун).

ХАД (*гз. хтар*) *диал.* хат.

ХАЗРИ, ХИЗРІ (-ди, -да, -яр) 1. кефердин гар; 2. кефер манада.

ХАЙ¹ *куьгьн.* диде.

ХАЙ² (-ди, -да, хаяр) *диал.* чилин хана, уьцІена кьвал акатнавай чка.

чилучурум, йарьан (*торпаг сирцишмяси, зялзяля нятигьясиндя ямяля эялмиш дик йамагьлы чухур*).

ХАЙ³ пис, налайих; **хзандикай санални хай рахамир** (*л.х.м.*).

ХАЙРАТ, ХЕЙРАТ (-ди, -да, -ар) *дин.* игьсан.

ХАЛВАТ *диал.* хелвет.

ХАЛУДРУШ халудин руш.

ХАЛУДСВАС халудин паб.

ХАЛУДХВА халудин гада.

ХАЛЧА (-ди, -да, -яр) *диал.* халича.

ХАЛЧАЧИ (-ди, -да, -яр) халичаяр храдайди.

ХАМУТ (-ди, -да, -ар) гарданбаз (*балкІандин*).

ХАНГАКІ -ди, -да, гз. акт.-ри регьятвилелди ахьайиз жедай тІвал (цІилинал, епинал).

ХАНУМ² *диал.* жегьре; **ханум ранг** жегьре ранг.

ХАШ³ (-ра, -ра, -ар) *диал.* хушракан.

ХАША (-ди, -да, -яр) *бот.* эспарцет (*емдин хьач*).

ХАШПЕПЕ (-ди, -да, -яр) *диал.* хушракан.

ХАШРАМУГ (-ку, -ка, -кар) *диал.* хушракандин муг (кьир).

ХВАД *диал.* хват.

ХВАНАХА *рах.* хванахва.

ХЕЛЁР **-ди, -да, гз. акт. -ри** *диал.* гатун хали.

ХЕРКІНЕ **(-ди, -да, -яр)** *диал.* атІай (къавурмишай) какаяр.

ХЕРПІШ: **херпІш хьун** *диал.* пІш (шупІ) хьана сад садак акахьун (*помидор, кцикар ва мсб.*).

ХЕРЦЕЛАГ **(-ди, -да, -ар)** *диал.* 1. кварцин кІаникай кутадай дасмал; 2. пурарин кІаникай кутадай палан.

ХЕСТЕ [*фарс.*] нахуш, азарлу; **хесте хьун** азарлу хьун, нахуш хьун; 2. *пер.* дерт авай; 3. *мяъ.* алудя, мцбтяла, дцшкцн; 4. *мяъ. клас.* йазыг, заваллы, аъиз, фаъыр, бимар.

ХЕСТЕВАЛ азар, нахушвал.

ХЗАН **(-ди, -да, -ар)** *диал.* хизан.

ХИВЕЛАГ *диал.* хевелаг.

ХИДМЕТ **(-ди, -да, -ар)** [*араб.*] къуллугъ; **хидмет авун** а) къуллугъ авун; б) армияда къуллугъ авун.

ХИДМЕТЧИ **(-ди, -да, -яр)** 1. къуллугъчи; 2. кІвалин къуллугъчи (*руш, дишегъли*).

ХИМІСКА *диал.* алгъван цуькведин ранг алай.

ХИРТЁР **(-и, -а)** жими затІ алцифна адан кІане ацукъай лил.

ХИРХІР **(-ди, -да, -ар)** хирхирдай ван; **хирхир авун** *бах хирхирун.*

ХИРХІРУН *диал.* хирхир авун; къун, акІун (*ванер*).

ХИТІ: **хитІ авун** *диал. аял. рах.* **атІун, тукІун; хитІ хьун** атІун, иви атун.

ХКЕЪБУН *диал.* хкъкъун; **гатфарин марф фад хкекъда** (*л.х.м.*).

ХПЕР **(-и, -а)** *рах.* хипер.

ХПЕХЪАН *рах.* хипехъан.

ХТРУЧИ, ХУТРУЧИ **(-ди, -да, -ар)** *диал.* кваг, ханжакІ, гьалкъа (*гъалуникай ва я къайтандикай авунвай*).

ХУДУГУН **(-из, -на, -а)** *гл.* мажбур авун, гьалдарун, гьавалатун.

ХУРАЛАГЪУН **(-из, -на, -а)** *гл.* нугъ. эзбер авун; **шиир хуралагъун** шиир эзберун.

ХУРАЛАЙ *нареч.* эзбердай, эзбер; **хуралай лугъун** эзбер лугъун; **хуралай авун** *кил.* хуралагъун.

ХУРХУН *диал.* хурун (*рух, гуьлуьт ва мсб.*).

ХУЧАР **-ди, -да, гз. акт. -ри** хуржун, ири гьебе.

ХУЪЧУЪ *диал.* хци (хци авунвай, хъсанз атІудай).

ХУЪЧУЪВАЛ *диал.* хцивал.

ХУЪШ **(-уь, -е, -ер)** *кил.* хуьшуьн.

ХУЪШУЪН **-и, -а, гз. акт -ри** гъава мичІи жедай вахт, хурушум; **хуьшуьн хьун** хурушум хьун, гъава мичІи жез авалун (*башламишун*), нян хьун.

ХЧАЛУН *диал.* хчелун.

ХЧИ *диал.* хва (хци).

ХЧИН *диал.* хва (хчин).

ХЧУЪ *диал.* хци.

ХЧУЪВАЛ *диал.* хцивал.

ХШУЪН *рах.* хуьшуьн.

ХЪ

ХЪАЛАШ (-ди, -да, -ар) эчІелри къунвай чка.

ХЪАЛХЪУМ (-ди, -да, -ар) *диал. хъалхъам.*

ХЪАР *х.м.* цик квачир чил.

ХЪАЧ айгъанат, рахшанд.

ХЪАЧУН (-из, -на, -а) 1. айгъанатун; 2. *пер.* алцуарун, тупІал элкъурун.

ХЪВЕРУН (-из, -на, -а) 1. хъуруун; 2. *пер.* айгъанат авун, рахшандун.

ХЪИЛЕРУН са-сасадакай хъелун.

ХЪИЛЕТІ -ди, -да, *гз. акт.* -ри фад-фад хъелдайди.

ХЪИЛЕТІВАЛ фад-фад хъелдай касдин гъал.

ХЪИМ -еди, -еда, *гз. акт.* -ери муърхъ, пас; **хъим къун** муърхъ къун, пас къун.

ХЪИПРЕГЪАЛАР *гз. бот.* це экъечІдай гъалариз ухшар набатат.

ХЪИХ 1. *диал. ких (къуи); 2. пер.* бахтуни тегъир, айса, бедбахт (кас); * **хъих хъиз хкату**н бахтуни тагъун, бедбахт хъун.

ХЪИЧІКЪ *диал. хъицикъ.*

ХЪИЧІЕШ (-ди, -да, -ар) *диал. хъенчі.*

ХЪИЧЕШИН *рах. хъенчин.*

ХЪРЦА *диал. хъурца.*

ХЪУРХЪАНЛУВ, ХЪУРКЪАНЛУВ *диал. къаркъулув.*

ХЪУРКЪУН *диал. къурун.*

ХЪУТІУ *диал. къвати.*

ХЪУЧУГАН *диал. хъуцуъган.*

ХЪУШКЪУН (-ди, -да, -ар) *диал. къушкъун; * хъушкъун теклиф* *диал. къушкъун теклиф.*

ХЪУБКЪУН *рах. хъуькъуьм.*

ХЪУЪМ -еди, -еди, *гз. акт.* -ери руьхъ (*nIanIрусдин*).

ХЪУРЕР (-и, -а) *гз.* примитив пуар, хъалтах (*ламрал эцигдай*).

ХЪУРХЪУН *диал. хъуруун.*

ХЪУТКЪУНУН (-из, -на, -а) *диал. туькъуьнун.*

ХЪУТРУЪГЪ (-ди, -да, -ар) *бот.* векин са жуьре (*кІвачерихъ галкІдай, сармашуьгъ*).

ХЪУТУЪЛ хъун 1. хъуьтуьл гъалдиз атун; 2. милайим хъун.

ХЪУТУЪЛАР *гз.* бедендин хъуьтуьл чкаяр, хъуьтуьл якIар; * **хъуьтуьлрикай** хъун къилихда гъахъун, мез-гъвел яна рази авун, рекъив гъун.

ХЪУТЪУЪЛАРУН (-из, -на, -а) 1. хъуьтуьл гьалдиз гъун, хъуьтуьл авун; 2. пер. секинарун; * **фу хъуьтуьларун** кьилихда гьахъун, мегърибанвал авун, ялтахвал авун.

ХЪУТЪУЪЛВИЛЕЛДИ нар. хъуьтуьлдаказ, хуш мецелди., милаймдаказ.

ХЪУТЪУЪЛДАКАЗ кил. хъуьтуьлвилелди.

ХЪУТЪУЪЛДИЗ кил. хъуьтуьлдаказ.

ХЪУТЪУЪЪКАР (-ри, -ра) х.м. зулун цан, зулун кьуьгъвер.

ХЪЧЕП диал. хъенчI.

ХЪ

ХЪЕЛГУМАН (-ди, -да, -ар) хъел гвайбурун ягъунар, хъилералди кукIун, хъилералди ягъун.

ХЪЕЛДАН (-ди, -да, -ар) хъилер твадай къаб.

ХЪЕРХЪ диал. гъер.

ХЪИ(Й) диал. хъайи.

ХЪРАНКIВАЛ (-и, -е, -ер) хъар эцигнавай гъвечи кIвал (*гъаятда, магъледа*).

ХЪУХЪ²: гъилериз хъухъ гун “хъухъ” ийиз чими нефседив гъилериз чим акъудун.

Ц

ЦАВАРБАН (-ди, -да, -ар) рах. астролог, астроном.

ЦАВАРБАНВАЛ рах. астрологвал, астрономвал.

ЦАВУЗУН (-из, -на, -а) диал. хкажун, цавуз хкажун, виниз хкажун.

ЦАЗ-ЦАЗ нареч. риб-риб, рипер хъиз, ригеяр хъиз; **чIарар цаз-цаз хъун** чIарар риб-риб хъун, чIарар тик акъвазун (*кичIевиялй, мекъивиялй ва мс.*).

ЦАЙ, ЦАЙА кьуьгън. буба; улу буба.

ЦАМ [цхам] аял. рах. мац, гъил (*гъвечи аялдин*).

ЦАМ-ЦАМ [цхам-цхам]: **цам-цам авун** аял. рах. капар ягъун.

ЦВЕЗ (цъьцре, цъьцре, цъьцер) диал. цегв.

ЦЕЛ² диал. денбел.

ЦИ² диал. вучиз, тIа.

ЦИГ [циг] (-кеди, -кеда, цикер) бот. балдургъандин са жуьре, халар алай балдургъан (*чкалди галукуьай чкадиз хер акъуддай*).

ЦИК [цник] бот. денде (*тар*); **цикин тар** бот. дендедин тар, денде, цуцун тар.

ЦИРИБ (-ди, -да, -ар) рах. цициб.

ЦЛАЗ (-ди, -да, -ар) диал. анат. цуьлез.

ЦУН (цваз, цана, цуз) ичІирун (*жими затІ са къапуна маса къапуниз*); чай цуз.

ЦУРК: цурк акъатун *диал.* **цак** (**цак акъатун**).

ЦУРЎ¹ (-ди, -да, -яр) *суц.* турши, лаваш (*цуру емиширикай ругуна авунвай*).

ЦУРЦЎН *диал.* **цурун²**; **цурун къажгъан** цурун къажгъан.

ЦЎЪКУН (-из, -на, -а/цуък ая) цуък авун, цуък ахъаюн; **ичин тара цуъкна**.

ЦУЪК-ЦУЪК [ццуък-ццуък]: **цуък-цуък хъун** *диал.* **кІускІус хъун**.

ЦУЪК-ЦЎЪКУН (-из, -на, -а) *диал.* **кІускІусун**.

ЦУХЛЎМПІ *диал.* **чІухлумпІ**.

ЦУЪЛУЪ *диал.* **куьлуь**; **цуьлуь авун** *диал.* **куьлуь авун**; **цуьлуь хъун** *диал.* **куьлуь хъун**.

ЦУЪЛУЪЗ *диал.* **куьлуьз**.

ЦУЪЛУЪ-КУЪЛУЪ *диал.* **куьлуь-шуьлуь**.

ЦУЪНЎЪ (-ди, -да, -яр) **куьнуь** (*чукІул ва мсб. хци ийидай*).

ЦУЪР *къев, чІул.*

ЦУЪРГЪЎЪ -ди, -да, *гз. акт.* -йри *зоол.* **чІуру чІиж**.

ЦУЪРЎЪ *диал.* **куьруь**; **цуьруь авун** *диал.* **куьруь (куьруь авун)**; **цуьруь хъун** *диал.* **куьруь хъун**.

ЦУЪРЎЪВАЛ *диал.* **куьруьвал**.

ЦУЪЦЎЪХ [цхуьцхуьх] (-ди, -да, -ар) 1. чѐхи раб (*яргъандиз, месиз ва мсб. раб ядай*); 2. *диал.* **риге**.

ЦЫЗ: **цыз акъахун (алахъун)** *диал.* такІан хъун, зуз акъахъун, къудгун хъун.

ЦЫКАР (-и, -а) *гз. диал. кил.* **циг**.

ЦЫР *диал.* **цур, къырав**.

ЦІ

ЦИАНГЎ (-ди, -да, -яр) *диал.* къекъведай дишегъли.

ЦИАНГЪЎР (-ди, -да, -ар) *диал.* къуру хъанвай балдургъандикай, яцІу къамишдикай атІанвай турбадиз ухшар кІар (*уф гана къул куькІуьрун, уф гана цел дакІурун ва мсб. патал*).

ЦИАНТ *диал.* **цІапан**.

ЦИАР³ (-а, -а, -ар) тик дагъдин хур.

ЦИАРАК цІару кицІериз гудай тІвар.

ЦИАРАХ¹ (-ди, -да, -ар) *диал. зоол.* гусеница (*урус*).

ЦИАРАХ² *диал.* къелечІ живедин къат.

ЦИАРНАХ (-ди, -да, -ар) *мед.* лишай (*урус*).

ЦІВЕРЕХ (-ди, -да, -ар) *диал.* живедин гъар жуьре рангар гудай нехишар хътин гзаф зериф ва бицІи твар.

ЦІВЕЦІ *диал.* **цІекІв**.

ЦІЕГЪЕРХЪАН цІегъер хуьдайди, цІегъерин чубан.

ЦЕГЪРЪКЪАР *гз. бот.* азалия.

ЦЕМ -ини, -ина, гз. акт. -ери: цѳум; **гъилин цѳем** гъилин цам (ва я сят) кутадай чка; **кѳвачин цѳем** кѳвачин метѳелай агъуз кѳегъебдал къван авай пай.

ЦЕП *диал.* чѳар алачир ва я чѳарар авахънавай, къецѳил; **цѳепѳ кыл** къецѳил кыл.

ЦЕРЕД *диал.* цѳерид.

ЦЕРЦІ (-ини, -ина, -ер) шах, будаг, гол-будаг, чырпы.

ЦЕРЕПЦ(АР) *диал.* руг хъыз хкадар жезвай цин стѳалар.

ЦЕХ (-ре, -ре, -ер) *диал.* 1. цѳегърен некушъ, гъвечѳи некушъ (*некушъйрал къугъвадайла*); 2. *пер.* зайиф, яхун (кас).

ЦЕХЕМ (-ди, -да) 1. гзаф кѳеви ахвар, летаргиядин ахвар; 2. муъргъу.

ЦІЙВАЛ² *диал.* цѳийивал.

ЦІЙКЪУД *диал.* цѳукъуд.

ЦИРНАХ (-ди, -да, -ар) *кыл.* цѳарнах.

ЦИРТКЪАЛ *диал.* хъемп, яд хкадардай алат (*аялрин*).

ЦРАЦІ (-ди, -да, -ар) *диал.* 1. ргазвай жими хуърекдин винел акъвасдай чѳемедин къат, чин; **црацѳ алай** винел чѳемедин къат алай (*жими хуърек*); 2. къелечѳи живедин къат.

ЦУНУ, ЦУНУВ (-ди, -да, -ар) *диал.* **дишле** (*гъелцин, арабадин*).

ЦУРУ *диал.* 1. куъгъне; **цѳуру пек** куъгъне пек; 2. къадим; **цѳуру миски** куъгъне (къадим) миски; * **цѳуру авун** куъгъне авун; **цѳуру хъун** куъгъне хъун.

ЦУРУВАЛ куъгъневал.

ЦУРУН¹ (-из, -на, цѳур ая/-а) *гл.* 1. суза авун, цѳугъун, угъ-цѳугъ авун, шехъун; 2. ацѳранцѳ авун; къув ягъун.

ЦУРУН² (-из, -на, цѳур ая/-а) *диал.* цѳурурун.

ЦУЫЦІЕР (-и, -а) *гз. диал.* цѳвецѳи.

ЦЫД *диал.* цѳуд.

ЦЫДРА *диал.* цѳудра.

ЦЫРТІ *диал.* цѳиртѳи.

ЦЫРЫГЫД *диал.* цѳуругуд.

ЦЫСАД *диал.* цѳусад.

Ч

ЧА¹ *диал.* **це**; **ча лугъун** *диал.* **це (це лугъун)**.

ЧА [чча] *диал.* яд (**це**); **ча гъахъун** це гъахъун.

ЧАВУЧИ *нугъ.* арачи (*мехъерин дем тухудайди*).

ЧАВУЧИВАЛ арачивал; **чавучивал авун** арачивал авун (*мехъерик*).

ЧАГЪУРУН [ччагъурун] *диал.* **жагъурун**.

ЧАКВАЛ (-ди, -да, -ар) *диал.* цѳакул (*къуширан*).

ЧАКВАЛАР (-ри, -ра) *гз.* 1. *кил.* чаквал; 2. цакулар, кьаларар (*фаз кьал ядай*).

ЧАКЪВАЛАЙ: чакъвалай авун сас гун, саралай авун, жакьун, тIуьн, гьварч авун, кукIварун.

ЧАМ¹: чам квай какур, какунвай, кьат хьанвай (*дуга хьиз*); чам квай лаш какур лаш; чам гун какун, кьат хьун; чам кутун какурун (*дуга хьиз*).

ЧАН² [ччан] *диал.* цен.

ЧАНАБА *диал.* чинеба.

ЧАНГ -а, -а, *гз. акт.* -ари 1. кьве гьилинни кьен (*сад садав агудна зур кIевнавай гьалда*); чанг ягьун чангуналди кьачун (са затI); 2. чангуна гьакьда кьван, чангуни кьадай кьван; са чанга авай гьур; * чангу ягьун балкIанди кьве кIвачел акьвазна вилик галай кIвачеривди ягьун.

ЧАТУРКАЯР, ЧАТУТКАЯР (-йри, -йра) *гз. диал.* жубуяр.

ЧАТУХЪАН -ди, -да, *гз. акт.* -ри чатук ракукай жуьреба-жуьре майишатдин алатар расдай устIар; чатухъандихъ маша жадач (*л.х.м*).

ЧАХУР (-ди, -да, -ар) *диал.* чехир, шараб.

ЧВЕХЪ [ччвехъ] *диал.* вуч (кквехъ).

ЧЕПИ [ччеппи] *прил.* чеб квай; чепи накъв.

ЧЕПИ хьун чепи тир (чепедин) гьалдиз атун.

ЧЕПИВАЛ чепи накъвадин гьал; накъвадин чепивал.

ЧЕТИХЪАН *диал. кил.* чатухъан.

ЧИ¹ [ччи] *диал.* цIинин йисуз; ци¹.

ЧИ² [ччи] *диал.* яд (ци¹); чи тухвана ци тухвана.

ЧИДРИКЪ (-ди, -да, -ар) *диал. бот.* пурнияр.

ЧИК [ччик] *диал.* яд¹ (цик) чик кутун цик кутун.

ЧИЛИН [ччилин] *диал.* 1. аскIан, кьакьанвал тIимил авай; чилин кIвал; 2. аскIан буйдин, аскIан; чилин кас.

ЧИЛИНАРУН (-из, -на, -а) *нугъ.* аскIанарун.

ЧИН³ [ччин] *диал.* яд¹ (цин); чин регъв цин регъв.

ЧИНЕ *диал.* чене.

ЧИНИХЪДИ *нареч.* чин кIаник (ярх хьун).

ЧИН-ЧИНАЛ *нареч.* чин-чиниз яна; чин-чинал ацукъун; * чин-чинал алай вилик квай, кьарши; чин-чинал атун сад-садал гьалтун, дуьшуьш хьун.

ЧИРХ *диал.* чиргъ.

ЧИХИН *dial.* чуьхуьн.

ЧИЧМА (-ди -да -яр) *зоол.* хьарцихъвен, цинцIух, медведка (*урус.*).

ЧИЧИ (-ди, -да, -ар) чIичI авай гам.

ЧИШ [ччиш] *диал.* чидач.

ЧУГВАРВАЛ регъуввал; чугварвал авун *кил.* чугварвалун.

ЧУГВАРВАЛУН (-из, -на, -а) 1. регъуввал авун, регъуввалун; 2. *пер.* кьакьасун, кичIе хьун, игьгитат авун.

ЧУГЪУН *диал.* жагьун.

ЧУГЪУРУН *диал.* жагьурун.

ЧУЗУН [ччузун] *диал.* жузун.

ЧУКУ́Н (чукваз, -а, чукуг) чукуна фин зверна фин, чукурун.

ЧУКУ́Л -ди, -да, *гз. акт.* -ри хци сив авай, атГудай алат; **чукулдин хер.**

ЧУРЧУ́Н *диал.* чурун.

ЧУ́РЧУН (-из, -на, чурч ая) *диал.* арутун; зуракI чурун.

ЧУФ (-ади, -ада, -ар) *диал.* циф.

ЧУЫГЪ [ччуыгъ] *диал.* гуыгъ.

ЧУЫГЪВЕ́НА *диал.* гуыгъуьна.

ЧУЫГЪВЕ́НАЙ *диал.* гуыгъуьнай.

ЧУЫГЪВЕ́НИЗ *диал.* гуыгъуьниз.

ЧУЫК² (-веди, -веда, -вер) *диал.* цуык.

ЧУЫКАЙ [ччуыкай] *диал.* кквекай.

ЧУЫН (-е, чве) *диал. тIв-эв.* куын; **чвез чида** квез чида.

ЧУЫН [ччуын] *диал.* куын¹ [ккуын]; **чуын я?** шумудахъ я? къимет гыикъван я?

ЧУЫНЕ́ *диал.* куыне.

ЧУЫ́ *диал.* куы.

ЧУ́ЫОН (-йиз, -йна, чуыя) *диал.* чIугун; **пIапIрус чуыон** пIапIрус чIугун.

ЧХЫ́УН (чхыиз, чхыана, чхыухъ) *диал.* шуткун.

ЧЧИ́АГ (-ди, -да, -ар) *диал.* чичIек.

ЧЧИ́АМ *диал.* сад-сада акIай, акахъай (чIарар).

ЧИ

ЧИ́АДГЪ́УНУН *диал.* гудун, гужун, къазунун.

ЧИ́АКЪ́АЛ *диал.* чакъал.

ЧИ́АКЪ́УН (-ваз, -вана, чIакъукъ) *диал.* жакъун; **кендирагъ чIакъун.**

ЧИ́АКЪ́УН (-ваз, -вана, чIакIуки) *диал.* цIимун.

ЧИ́АНКЪ́ 1. чIанкъдай ван (тупIар ялдамаз ва я гардандиз звар гудамаз акъатдай чIанкъдай ван); **чIанкъар акъудун** тупIар сад-сад ялиз, ва яр гардандин звар гана гъахътин ван акъудун; 2. *рах.* сад садан къене гъатдай ракъун дуыгме.

ЧИ́АР-ЧИ́АЛАЙ *рах. нареч.* тапарривай, гъакI, юкъвал затI алачиз, вахт акъудун патал; **чIар-чIалай къыгъун.**

ЧИ́АФ (-у, -а, -ар) гзаф къалин векъ-хъач экъечIнавай, эчIелдри къунвай чка; **балдургъанрин чIаф** гзаф балдургъанар экъечIнавай чка; **чIаф векъ** къалин векъ.

ЧИ́ЕМЕ́ДЦУЫ́К *бот.* дуыдгъверцуык.

ЧИ́ЕРЧИ́ (-ини, -ина, -ер) *диал.* цIерцI.

ЧИ́ЗÁНУН (-из, -на) вилер накъвадив ацIун, шел атун, шедай гъалдиз атун, шехъиз кIан хъун; * **регъуь чIзанун** *рах.* регъуь дакIун, регъуь некIедив ацIун.

ЧИ́ИЛ *диал.* къалин еб, канат; **цIил; чIилина ягъун** *диал.* цIилина ягъун.

ЧИЛ-КИР *диал.* кѣир-чѣил, кѣир-цѣил; * чѣил-кѣир кѣватѣун рекъин мукъвал хъун, рекъидай вахт хъун (*къуьзуь хъанвай, уьмуьр акъалтІнавай касдин гъакъинда*).

ЧИНТ 1. тарцин чкалдинни кѣарасдин арада жедай хъуьтуьл къат (чѣунар); гъахътин чѣунарикай раснавай цѣапан; **чинтинай къван ягъун**; 2. Тѣарам, кѣеви, мягъкем; * **чинтинай акъатайди хъиз фин** гуьлле хъиз фин, тади кваз фин.

ЧИРІЧИ (-ди, -да, -ар) *диал.* цуьрц.

ЧИЧІ *диал.* цѣир.

ЧИЧІ⁴ (чичѣре, чичѣре, чичѣер) *диал.* чѣиж.

ЧИЧІУН *диал.* цѣѣрун; * **йиф чѣичѣун** *диал.* йиф ксун тавуна акъудун, югъ жедалди (экуьналди) ксун тавун (сувариз).

ЧІУДГЪУНУН, ЧІАДГЪУНУН (-из, -на, -а) гудун, гужун, къазунун;

ЧІУДГЪУН хъун (чѣадгъун хъун) гватун.

ЧІУКУН (-из, -на, -а) гудун, паюн, кѣус-кѣус авун, цѣил-цѣил авун.

ЧІУТРАЦУЬК *бот.* ромашка лекарственная.

ЧІУЬ *диал.* уьцѣуь, уькѣуь.

ЧІУЬБУР *диал.* уьцѣуьбур (*цик кутур афни, келем ва мсб.*).

ЧІУЬВАЛ *диал.* уьцѣуьвал.

ЧІУЬД *диал.* кѣуьд.

ЧІУЬКІ *диал.* цуькѣ.

ЧІУЬЛ¹ (-уьни, -уьна, -ер) къайиш, чѣул¹.

ЧІУЬЛ² (-уьни, -уьна, -ер) *диал.* къев, чукъван, чѣул².

ЧІУЬМУЬЖУЬД *диал.* цѣемуьжуьд.

ЧІУЬН (-уьз, чѣвена, -уьчѣ) *диал.* уьцѣуьн.

ЧІУЬР: чѣуьр хъун *диал.* чукѣун.

ЧІУЬРУН (-из, -на, -а) *диал.* чукѣрун.

ЧІУЬТ *диал.* чѣут.

ЧІУЬЧІУЬД *диал.* цѣкѣуьд.

Ш

ШАГЪ: шагъ атун (**шагъ ягъун**) *диал.* къугъ-къугъ авун, къакъра ягъун (*кака галай вечер*).

ШАЛАБАН (-ди, -да, -ар) *диал.* пем, тѣампѣ.

ШАМ (-уни, -уна, -ар) [*араб.*] *рах.* шем.

ШАРФАР (-и, -а): нерин шарфар *диал.* чѣурф (чѣурфар).

ШАХ¹ (-уни, -уна, -ар) 1. шах, хел, шах-шулах; 2. шах, тѣвал (*пахлайрин*); * шах хъгинди яргъи ва яхун (*кас*).

ШАХ² *сиф.* шах, дцз; **шах парча** шах парча; **шах акъвазун** шах дурмаг, дцз дурмаг.

ШАХПЕПЕ (-ди, -да, -яр) *диал.* хушракан.

ШАХРÁХУН (-из, -на, -а) *рах.* шарх-шарх авун.

ШÁХ-ШУЛÁХ (-ди, -да, -ар) *диал.* шах, кьуру хел-цIам, цIерцI, цIам-кIарас.

ШÉРДЖУЪМ *кил.* шерзум.

ШЕРÉХАЙ гзаф шехьдай, фад-фад шехьдай, шехьдай.

ШЕРÉХАЙВАЛ фад-фад шехьдай аялдин гьал.

ШЕРЗУМ ХЪУН 1. чандиз атун, чан туьтуьниз атун; жазан хъун, безмиш хъун; 2. *пер.* гьамлу хъун, сугьул хъун, шехьдай гьалдиз атун.

ШÉРЗУМУН (-из, -на, -а) 1. чан туьтуьниз гъун, инжиклу авун, чандиз гъун; 2. *пер.* гьамлу авун, сугьуларун.

ШЕФТЕ *диал.* чеште.

ШЕФТÉЛ (-ди, -да, -ар) шештели.

ШЕФТÉЛИН *диал.* шештелидин; **шештелин тар** шештелидин тар.

ШЕЪ *диал.* шей.

ШЕЪ-ШУЪЪ *диал.* шей-шуйь.

ШИБÍ *куьгьн.* сагълам, гумрагъ.

ШИМÍД *диал.* шумуд.

ШИНÍЛ *рах.* шинель.

ШИРÍШ²: шириш авун *диал.* ширишун; шириш хъун кьацIун (*кьилий-кьилди*).

ШИРÍШУН (-из, -на, -а) *гл.* кьацIурун (*кьилий-кьилди*).

ШÍШКА (-ди, -да, -яр) *рах. зар.* чIехи кас.

ШКАТ, ШКÍАТÍ (-ди, -да, -ар) *куьгьн.* 1. бухча; 2. жигъиз манада; шкатдал кIукI хъун жигъиз тамам хъун; 3. сандух.

ШКÍКÍ *диал.* жIикI.

ШТА́НУН, ШТУ́НУН *кил.* штIунун.

ШТХЪ́ИН *диал.* шуткун.

ШТÍИ (-ди, -да, -яр) *рах.* аялри кьугъун патал хъчарикай, цуькверикай авунвай туп хътинди; **штIи-штIи (кьугъун), штIидал кьугъун** гъа туп гъилив ва я кIвачив кьугъуардай кьугъунин тIвар.

ШТÍУ́НУН 1. пар эцигун, эцигун (*далудал*); **шала штIунун** шала эцигун (*далудал*); 2. *пер.* хиве тун, хивез вегъин (*залан са кар*).

ШТÍУ́ТФЕНГ (-ди, -да, -ар) *диал.* панкъ, хъемпI (*аялар кьугъвадай*).

ШТÍУ́Х, ШУТÍУ́Х (-ди, -да, -ар) 1. тIвал; гзаф тIвалар алай, тIвал-тIвал; **штIухар алай** гзаф тIвалар алай, тIвал-тIвал хъанвай; **штIухар фин (штIухар акъалтун)** тIвалар акъалтун, тIвал-тIвал хъун, тIвалар фин; 2. *пер.* гъял авун четин месэла, энгел, манийвал; **штIух(ар) ахъаюн** тIвалар ахъаюн, четин са месэла гъялдай рехъ жугъурун, гъял авун.

ШУКÍВА́ (-ди, -да, -яр) супа (*ламран*).

ШУКÍВА́Л (-ди, -да, -ар) *диал. зоол.* кукIвал.

ШУКÍУ́ (-ди, -да, -яр) *диал.* жикIи.

ШУЛÍУ́В (-ди, -да, -ар) *диал.* кьуш.

ШУРА́ (-ди, -да, -яр) *диал.* шуьре.

ШУРУЎТИ (-ди, -да, -ар) *диал.* гъуъжет алай кар, къал квай кар; * **шурутI кутун** араяр ягъун, сад-садал гъавалатун, кукIурун.

ШУТХУН: **шутхун хъун** 1. галчIур хъун; 2. *пер.* шуткъун хъун, арадай акъатун.

ШУТХУНУН (-из, -на, -а) галчIурун, чилелай галчIурна тухун, галчIуриз-галчIуриз тухун.

ШУЪКУЪ *диал.* **шуъкIуъ.**

ШУЪМ *диал.* **шим.**

ШУЪРТНА *нареч. рах.* фад, гъасятда, са гъеленда, садлагъана.

ШУЪРУН (-из, -на, -а) *гл.* 1. шириун; 2. *пер.* гзаф эсер авун.

ШШ 1. ш-ш-дай ван; **ш-ш-ш авун** а) ш-ш-дай ван акъудун; б) балкIан, балкIан квай араба къулухъ гъалун; 2. *межд.* ш-ш! ш-ш-ш!, кис!

Э

ЭБ *диал.* **бах еб.**

ЭБРЕШ пеле лацу леке авай, къашкъа; **эбреш тай** къашкъа тай [ттай].

ЭГЪУЪН (-вез, -вена, эгъуъгъ) *диал.* **эгъуънун.**

ЭГЪХ *аял.рах.* яд, хъвадай яд.

ЭЗЕН *диал.* азан.

ЭК *диал.* **экв.**

ЭКУЪЧИРУН *диал.* **куъкIуърун.**

ЭКУЪЧУН *диал.* **куъкIуън.**

ЭКЯ: **экия хъун** 1. жими затIунин къенез аватна къежин, куъцIуън; 2. *пер.* хатур амукъун, перт хъун, рикIик хкIун, рикI хун.

ЭКЯГЪУН (-из, -на, **экия/-а**) 1. жими затIунин къене кутуна акъудун, къежирун, куъцIуърун; **виртледик фу экиягъун**; 2. *пер.* хатур хун, рикI хун, перт авун; * **куъл (кул) экиягъун** *пер. рах.* 1. къецIивал авун, къецIивалун; 2. татаб хъун, татабар хъун; **пис пабни кий, кул экиядай балкIанни.**

ЭКЪВЕРЧИ *диал.* къекъвераг, це лугъуз экъведайди.

ЭКЪВЕРЧИВАЛ *диал.* **къекъверагвал.**

ЭКЪЕМС *диал.* **къемс.**

ЭКЪЕТИ хъун чкалар алатун, хъархъар алатун (*хъархъун*).

ЭКЪУЪН (-вез, -вена, -уъгъ) *диал. гл.* 1. къекъуън; **тама экъуън** тама къекъуън; 2. жагъурун, жугъурун; **кIвалахдихъ экъуън** кIвалахдихъ къекъуън.

ЭКЪИ гзаф жими тушир (густой); **эки нек; эки мураба;**

ЭКБИ авун эки гъалдиз гъун.

ЭКБИ хъун эки гъалдиз атун.

ЭКБИВАЛ эки затIунин гъал.

ЭЛТҮЙШУН (-из, -на, элтүиш) *диал.* алтадун.

ЭЛЧИФАРУН (-из, -на, элчифра) *диал.* алцифарун.

ЭЛЧИФУН (-из, -на, элчиф) *диал.* алцифун.

ЭЛЧҮЙХУН (-из, -на, элчүих) 1. як хтун, як ахкбалтун, сагъ хъхьун (*хер алай чка*); 2. кьуру хьун, ккар кьун, сагъ хъижез авалун (*хер*).

ЭМЕДРУШ эмедин руш, бубадин вахан руш.

ЭМЕДХВА эмедин гада.

ЭПСҮЙН секин; * **эпсин авун** *кил.* эпсинарун.

ЭПСИН хьун секин хьун; мес. **ара эпсин хьун**; * **рикI эпсин хьун** рикI секин хьун.

ЭРҮКҮН (-из, -на, -а) *диал. гл.* 1. руфунал залан дишегьлидиз цуру затIар ва я маса затIар кIан хьун; 2. *пер.* гзаф кIан хьун, кьаних хьун.

ЭРЧИ [эрччи] *диал.* эрчи.

ЭХТҮЙБАР *диал.* ихтибар.

ЭХТҮЙЛАТ *диал.* ихтилат.

ЭХТҮЙЯР *диал.* ихтияр.

ЭХЪЕН (-ди, -да, -ар) *диал.* хьен; **кичледаз вичин эхъендикайни кичле жада** (*л.х.м.*).

Ю

ЮГҮН¹ (-уз, -йгана, йча) *диал.* вугун.

ЮЦҮКЪАН *диал.* муькуькъан.

ЮЦҮКЪУЗ: **пака ваь, юцукъуз** *диал.* пака ваь, мукуь юкъуз; муькуькъуз.

Я

ЯГЪҮН *рах.* ягъун.

ЯКАР [-и, -а] *гз. диал.* якIар (як).

ЯКЪҮН (-аз, -уна, -ура) 1. жагъун; жагъурна кьачун; 2. *пер.* акун, гьисс авун; **регьятвал якъун.**

ЯКЪҮРУН (-из, -на, -а) жагъурун.

ЯЛ хьун акьаж хьун, тIарам хьун; акьаж хьана яргьи хьун.

ЯПУГАН (-ди, -да, -ар) *диал.* япагъан.

ЯРГЪА² *диал.* юргъа.

ЯТАКЪУН *диал.* якъун тавун.

ЯХГҮН (-уз, -ана, яхча) *диал.* вахгун.

ЯХКЪҮН (-аз, -уна, -укь) жагъун хьувун, кьажгъун (*кьвахъай затI*).

ЯХКЪЎРУН (-из, -на, -а) жагъур хъувун, къажгъурун.

ЯХТАКЪУН *диал.* яхкъун тавун.

ЯТЎР (-ди, -да, -ар) *диал.* ютур.

ЯХЦЫР *диал.* яхцир.

ЯХЦЫРАР *диал.* яхцирар.

ЯХЧА *диал.* вахкун (вахце).

ЯХЪ-ТАМИР *диал.* 1. къалмакъал, ван-гъарай, гъавгъа, къиямат; 2. ката-калдук, катун-галтугун.

ЯЦЎРАД (-туни, -туна, -тар) *анат.* яцирад.

ЯЦУ хъун 1. яциу гьалдиз атун; къалин хъун; 2. *пер.* куьк хъун.